

hbsc

**“MƏKTƏBLİ UŞAQLAR ARASINDA SAĞLAM
VƏRDİŞLƏRİN TƏDQIQI” LAYİHƏSİNİN**

**Azərbaycan üzrə
YEKUN HESABATI**

AZƏRBAYCANDA
UŞAQLARIN SAĞLAMLIQ
DAVRANIŞI İLƏ BAĞLI SORĞU
HBSC AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
TƏDQIQAT: 2017-Cİ İL
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Sorğu “Azərbaycan Respublikasında qeyri-infeksiyon xəstəliklərə qarşı mübarizəyə dair 2015-2020-ci illər üzrə Strategiya” ya və “Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin 2014-2020-ci illər üçün Strateji Planı üzrə Fəaliyyət Planı” nın 4.2-ci bəndinə əsasən təşkil olunmuş və Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin dəstəyi ilə Səhiyyə Nazirliyinin İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzi tərəfindən aparılmışdır.

MÜNDƏRİCAT

MÜNDƏRİCAT	3
CƏDVƏLLƏR	4
DİAQRAMLAR.....	5
MÜƏLLİFLƏR.....	6
ÖN SÖZ.....	7
XÜLASƏ	8
İXTİSARLAR.....	9
MİNNƏTDARLIQ	10
1. GİRİŞ VƏ METODOLOGİYA	11
Giriş	12
Metodologiya	13
2. SOSİAL KONTEKST	17
Ailə	18
Həmyaşıdlararası münasibətlər və ünsiyyət mədəniyyəti	22
Məktəb.....	27
3. SAĞLAMLIĞIN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ	31
Sağlamlığın müsbət qiymətləndirilməsi	32
Bədən çəkisi	35
4. SAĞLAMLIQ DAVRANIŞLARI.....	39
Yemək vərdişləri	40
Fiziki aktivlik.....	44
5. RİSK YARADAN DAVRANIŞLAR.....	50
Tütüncükmə, spirtli içkilər və narkotik maddələrdən istifadə	51
Həmyaşıdların zərərli maddələrdən istifadə etməsi halları	52
Ancaq 15 yaşlılar arasında tətbiq edilən suallar	54
Kobud davranış və yaxud hədələmək (bullying)	56
6. MÜZAKİRƏ	63
Ailənin maddi vəziyyəti	64
7. NƏTİCƏ	66
Nəticə	67

CƏDVƏLLƏR

Cədvəl 1. Doğulduğu ölkə (özü/ anası / atası)	18
Cədvəl 2. Valideynlərin məktəbdə dəstəyi	20
Cədvəl 3. Dostları və başqaları ilə onlayn ünsiyyət tezliyi.....	24
Cədvəl 4. Kompüter oyunlarını oynamaq üçün vaxt ayırması.....	25
Cədvəl 5. İnternet vasitəsilə öz sirləri haqqında asanlıqla danışa biləcək şagirdlərin paylanması	25
Cədvəl 6. Sosial mediadan asılılıq.....	26
Cədvəl 7. Şagirdlərin məktəb barədə fikirləri	28
Cədvəl 8. Sınıf yoldaşlarının dəstəyi (bir-birinizi dəstəkləyin)	29
Cədvəl 9. Sınıf yoldaşlarının dəstəyi (bir-birinizi dəstəkləyin)	32
Cədvəl 10. Fiziki və əqli geriliyin nisbət göstəricisi.....	33
Cədvəl 11. Life satisfaction Hal-hazırda həyatınızı 10 ballıq şkala üzrə necə qiymətləndirirsiniz?	34
Cədvəl 12. Son 12 ay ərzində şagirdlərin çəkələrinə nəzarət etmələri üçün gördüyü işlər	37
Cədvəl 13. Meyvə və tərəvəz yemək vərdişləri.....	41
Cədvəl 14. Ailədə yemək vərdişləri.....	42
Cədvəl 15. İntensiv fiziki aktivlik.....	44
Cədvəl 16. Həftə sonları və həftə içi TV / DVD və Video oyunlarına ayrılan vaxt	46
Cədvəl 17. Kompüterdən istifadə: oyunlar üçün və bilikləri artırmaq üçün.....	47
Cədvəl 18.Məktəbə gedərkən piyada və ya velosiped sürməyə həvəsləndirən amillər .	48
Cədvəl 19. Fiziki fəaliyyət mühiti ilə əlaqəli nəticələr	49
Cədvəl 20. Həyatı boyu bir gün siqaret çəkənlərin nisbəti cədvəli	51
Cədvəl 21. Son 30 gün ərzində siqaret çəkənlərin nisbəti cədvəli	51
Cədvəl 22. Respondentlərin dostlarının zərərli vərdişləri ilə bağlı fikirləri	52
Cədvəl 23. Alkoqollu içkilərdən istifadənin göstəriciləri.....	53
Cədvəl 24. Sorğu iştirakçılarının spirtli içkilərin qəbul etməsinin səbəbləri	54
Cədvəl 25. Son 30 gündə marixuanadan istifadə	55
Cədvəl 26. Kobud davranışa məruz qalanlar.....	57
Cədvəl 27. Yaralanma faizinə əsasən buraxılmış dərslərinin sayı	62

DİAQRAMLAR

Diaqram 1. Respondentlərin yaşı və cinsinə görə bölgüsü	15
Diaqram 2. Ailə quruluşu	19
Diaqram 3. Ailədə ünsiyyət	19
Diaqram 4. Ailənin dəstəyi	21
Diaqram 5. Məni narahat edən məsələləri ailəmlə danışa bilirəm.....	22
Diaqram 6. Sevincimi və kədərimi paylaşa biləcəyim dostlarım (rəfiqələrim) var.....	22
Diaqram 7. Məni narahat edən məsələləri dostlarıma (rəfiqələrimə) danışa bilirəm	23
Diaqram 8. Dostlarım (rəfiqələrim) mənə kömək etməyə çalışırlar	23
Diaqram 9. Məktəbə olan münasibət	27
Diaqram 10. Məktəb işlərini etmək üçün gərginlik hiss edirlər	29
Diaqram 11. Müəllimlərin dəstəyi.....	30
Diaqram 12. Son 6 ayda uşaqlar arasında şikayətlər	35
Diaqram 13. Bədən görünüşünə dair şəxsi təsəvvürü	36
Diaqram 14. Şagirdlərin yaraşığılı olub olmaması barədə fikirlər.....	36
Diaqram 15. Bədən çəkisi indeksi.....	38
Diaqram 16. Uşaqların həftə sonları səhər yeməyi yemək verdişləri	40
Diaqram 17. Ailə ilə birlikdə yemək.....	41
Diaqram 18. Enerji içkilərindən istifadə tezliyi.....	42
Diaqram 19. Dişlərin fırçalanması.....	43
Diaqram 20. Uşaqların son bir həftədə ən azı 60 dəqiqə fiziki aktivliklə məşğul olma göstəricisi.....	45
Diaqram 21. Gündəlik fiziki fəaliyyətlə məşğul olan yeniyetmələrin faizi.....	46
Diaqram 22. İnternetdən istifadə.....	47
Diaqram 23. Həyatı boyu heç olmasa bir dəfə spirtli içki qəbul ediblər	52
Diaqram 24. Alkoqol istifadəsinin spesifik tezliyi	53
Diaqram 25. Son bir neçə ay ərzində məktəbdə digər şəxslərlə kobud davranma göstəricisi.....	56
Diaqram 26. Son bir neçə ay ərzində məktəbdə onlara qarşı kobud davranış baş verən şagirdlərin nisbəti.....	57
Diaqram 27 Digərlərinə qarşı təcavüzkar hərəkət etməyən şagirdlərin nisbəti	59
Diaqram 28. Son 12 ay ərzində dalaşib.....	59
Diaqram 29. Son 12 ay ərzində 2 və daha çox davaya cəlb olunan şagirdlərin nisbəti..	60
Diaqram 30. Travmaların yaşlara görə paylanması	60
Diaqram 31. Oğlanlar arasında yaralanma halları	61
Diaqram 32. Qızlar arasında yaralanma halları	61
Diaqram 33. Şagirdlər xəsarəti (travmanı) alarkən nə edirdilər sualının cavablar nisbəti	62

MÜƏLLİFLƏR

N.Seyidov	Səhiyyə Nazirliyi İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzinin Səhiyyə siyasəti və planlaşdırma şöbəsinin müdiri
S.Babazadə	Səhiyyə Nazirliyi İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzinin Layihələrin əlaqələndirilməsi şöbəsinin müdiri
L.Qafarov	Səhiyyə Nazirliyi İctimai Mərkəzinin İlkin səhiyyənin təşkili şöbəsinin müdiri

ÖN SÖZ

“Health Behaviour in School-aged Children (HBSC)” “Məktəbli uşaqlar arasında sağlam vərdişlərin tədqiqi” beynəlxalq tədqiqat şəbəkəsi - məktəbli şagirdlərin beynəlxalq miqyaslı tədqiqatlarında əməkdaşlıq edən tədqiqatçıların beynəlxalq ittifaqidir. Tədqiqatın təşəbbüs tarixi 1982-ci ildən - İngiltərə, Finlandiya və Norveçdən olan tədqiqatçıların məktəbli uşaqları öyrənmək üçün təqdim olunan araşdırma protokolu inkişaf etdirmək və həyata keçirmək üçün razılaşıqları vaxtdan başlayır. 1983-cü ildən isə HBSC tədqiqatı ÜST-nin Avropa üzrə regional ofisinin birgə tədqiqatı kimi qəbul edildi.

Bu hesabatda 2017-ci ildə Azərbaycanda həyata keçirilən HBSC-nin məlumatları verilmişdir. HBSC sorğusu aparılan dövrdə ilk dəfədir ki, beynəlxalq səviyyədə tanınmış metodologiyadan istifadə edərək bu cür məlumatlar Azərbaycanlı uşaqlardan da toplanmışdır. HBSC sorğunun keçirilməsində əsas məqsəd yeniyetmələrin sağlamlığına və rifahına təsir edən bir çox tibbi, təhsil, sosial və ailə aspektləri müəyyən etməkdir. Bu araşdırmada cins, yaş, coğrafi amillər və ailənin gəlirləri ilə bağlı aspektlər barədə məlumatlar toplanmışdır.

Gənc qızlar və oğlanlarımızın dünyası sağlamlıq, təhsil, məşğulluq, ictimai həyat, kəşf etmək baxımından böyük imkanlar dünyasıdır. Gənclərin risklərlə dolu bir dünyalarını daha yaxşı başa düşmək üçün HBSC sorğusu zəngin bir mənbədir. Toplanmış məlumatlar ölkədə gənclər üçün proqramların, tədbirlərin, siyasətin formalaşdırılmasında kömək edəcək fərqli bir dəlildir. Tədqiqat narahatlıqları göstərən sahələri müəyyən edərək, gələcək siyasəti formalaşdırmağa və ya vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün hədəflənmiş müdaxilələri inkişaf etdirməyə və həyata keçirməyə kömək edir.

XÜLASƏ

“Məktəbli uşaqlar arasında sağlam vərdişlərin tədqiqi” (HBSC) sorğusu Avropa və Şimali Amerikada geniş istifadə edilən və hazırda 49 ölkədə hər dörd ildən bir keçirilən araşdırmadır. HBSC şəbəkəsi 11-,13- və 15- yaşlı qız və oğlan uşaqlarının sağlamlıq və rifahı, sosial mühit və sağlamlıq davranışları haqqında məlumatları toplayır. Azərbaycanın HBSC şəbəkəsinə qoşulmasının birinci addımı olaraq Səhiyyə Nazirliyinin İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzi (İSİM) tərəfindən 2017-ci ilin aprel ayında pilot layihə olaraq Azərbaycanın Bakı, Xızı və Sumqayıt şəhərlərinin hər birində 5 məktəb olmaqla, 11, 13 və 15 yaşlı şagirdləri arasında “Məktəbli uşaqlar arasında sağlam vərdişlərin tədqiqi”nə dair pilot sorğu keçirilmiş və əldə edilmiş məlumatlar təhlil edilərək nəticələr əsasında hesabat hazırlanmışdır. Hazırlanmış hesabat 19 iyun 2017-ci il tarixdə Norveçin Bergen şəhərində keçirilmiş “Məktəbyaşlı uşaqlar arasında sağlam davranışların tədqiqi” üzrə beynəlxalq şəbəkənin konfransında təqdim olunmuş və beləliklə ölkəmiz “Məktəbli uşaqlar arasında sağlam vərdişlərin tədqiqi” beynəlxalq şəbəkəsinə üzv seçilərək HBSC tədqiqatının ölkə üzrə iri miqyasda aparılması hüququnu əldə etmişdir. Ölkəmiz də 2017-ci ildən etibarən artıq “Məktəbli uşaqlar arasında sağlam vərdişlərin tədqiqi” beynəlxalq şəbəkəsinin (Health Behaviour in School-aged Children - HBSC) üzvüdür və ölkəmizin bu üzvlüyü Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı tərəfindən tanınır və dəstəklənir.

İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzi, Səhiyyə Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi və eləcə də digər qərarverici qurumların nümayəndələrinin daxil olduğu tədqiqat hökumət və qeyri-hökumət təşkilatlarının gələcək illərdə siyasət tədbirlərini və fəaliyyətlərini necə uyğunlaşdırmalı olduğunu müəyyənləşdirməyə kömək edəcəkdir. Həmçinin tədqiqat hər hansı bir ölkədə uşaqların və gənclərin ehtiyaclarını prioritetləşdirməyə də kömək edir.

İXTİSARLAR

ÜST	Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı
İSİM	İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzi
HBSC	Məktəbli uşaqlar arasında sağlam vərdişlərin tədqiqi (Health Behavior in School-Aged Children)

MİNNƏTDARLIQ

Fürsətdən istifadə edərək Səhiyyə Nazirliyinin İctimai Səhiyyə və İslahatlar Mərkəzinin sabiq direktoru Ceyhun Məmmədova dərin təşəkkürümüzü bildiririk.

Sorğunun həyata keçirildiyi dövrdə davamlı rəhbərliyi və dəstəyinə görə ÜST-nin Ölkə Ofisinin Nümayəndəsi K Qaraxanova təşəkkür etmək istədik.

Beynəlxalq ekspertlərə, xüsusən İveta Pudula və Martin Weberə texniki məsləhətləşmələrə və bütün mərhələlərdə sorğuya verdiyi töhfəyə görə çox minnətdarıq.

Sorğu anketlərini və HBSC metodologiyasına əsaslanan sorğu məlumatlarının statistik təhlilin aparılmasında bizə dəstək verən doktor J. Atle'yə borcluyuq. Bu layihəyə sərf etdiyi vaxt və kömək üçün ona çox minnətdarıq.

Bütün məlumatları məlumat bazasına daxil edən Samir Mehdiyev və Elnarə Nuriyevaya, eyni zamanda hesabatın tərcümə və redaktəsində iştirak etmiş müstəqil ekspert Xanlar Hacıyev və Vüsalə Ağayevaya təşəkkür edirik.

1. GİRİŞ VƏ METODOLOGİYA

Giriş

Sovet İttifaqının dağılmasından və müstəqillik qazandıqdan bəri Azərbaycan Respublikası Hökuməti və xüsusən Səhiyyə Nazirliyi köhnə səhiyyə sistemini tədricən dəyişdirir. Bir çox çətinliklərə baxmayaraq, səhiyyə sistemi, uşaqlar və qadınlar kimi həssas qruplara diqqət yetirərək inkişaf etmiş ölkələrin tətbiq etdiyi müasir yanaşmaları və standartların tətbiqini həyata keçirməkdədir. Əsas diqqət mərkəzlərindən biri uşaqların və rifah hallarının yaxşılaşdırılması naminə beynəlxalq metodologiya ilə toplanmış məlumatların olmasıdır və ona görə də ölkənin beynəlxalq HBSC layihəsinə qoşulması təbiidir. Bu hesabatda 2017-ci ildə Azərbaycanda keçirilmiş HBSC sorğusunun nəticələri haqqında məlumat verilmişdir. İlk dəfə bu cür məlumatlar beynəlxalq səviyyədə tanınan metodologiyadan istifadə edərək azərbaycanlı uşaqlardan toplanmışdır.

Məqsəd

Tədqiqatın məqsədi uşaq və yeniyetmələrin sağlamlığına dair davranışların sosial kontekst baxımından qiymətləndirilməsidir və yeni sübutların əldə olunmasıdır. Həm də bu elmi tədqiqat, məktəbli uşaqların sağlamlıq vəziyyətinin beynəlxalq səviyyədə monitorinqinin aparılmasına bir alətdir.

Tədqiqatın vəzifələri

1. Uşaq və yeniyetmələrin sağlamlıq davranışlarına dair aparılan tədqiqatların dəstəklənməsi;
2. Uşaq və yeniyetmələrin sağlamlıq davranışlarına dair inkişaf edən konseptual, metodoloji və nəzəri əsasların qoyulmasına dəstək olunması;
3. Uşaq və yeniyetmələrin sağlamlığına dair davranışların sosial kontekst baxımından monitorinq və qiymətləndirilmənin aparılması, sübutların toplanması və sübutlara əsaslanan bazanın yaradılması;
4. Uşaq və yeniyetmələrin sağlamlığına dair davranışların sosial kontekst baxımından da biliklərinin artırılması, siyasi qərarların verilməsində istifadə olunması;
5. Tədqiqat nəticələrini təhlil edərək, narahatçılıqları göstərən sahələri müəyyən edərək, gələcək siyasəti formalaşdırmağa və ya vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün hədəflənmiş müdaxilələri inkişaf etdirilməsi və həyata keçirilməsi;

6. Qərarverici siyasətçilər, alim və tədqiqatçılar, uşaq və yeniyetmələrlə işləyən həkim və müəllimlər, valideyn və gənclər arasında tədqiqat nəticələrinin yayılması;
7. Tədqiqatın nəticələrinin beynəlxalq miqyaslı tədqiqatçılarla əməkdaşlıq edərək müqayisəli təhlilinin aparılması;
8. Beynəlxalq ekspertlərlə əlaqələrin qurulması və beynəlxalq ekspertlər şöbəsinin yaradılması.

Məqsəd qrupları

Ölkə üzrə 167 məktəbdən 11, 13 və 15 yaşlı məktəbli uşaq və yeniyetmələr

Metodologiya

Bu araşdırma, milli səviyyədə aparılmış və sağlam davranışların öyrənilməsi üçün “Məktəbli uşaqlar arasında sağlam vərdişlərin tədqiqi” beynəlxalq şəbəkəsinin (Health Behaviour in School-aged Children - HBSC) 49 üzv olan ölkələri tərəfindən təsdiqlənən və seçim metodologiyasını müəyyən edən beynəlxalq protokola və tələblərinə uyğun olaraq aparılmışdır.

Seçmə vahidləri ölkənin istənilən sayda şagirdəndən ibarət olan bütün məktəblərindən təşkil olunmuşdur. Məktəblər, ölkədə PISA məktəbləri siyahısından ölçüsünə və şagirdlərin sayına mütənasib olaraq seçim metodologiyası əsasında tərtib olunaraq seçilmişdir. HBSC qiymətləndirmə tədqiqatında istifadə edilən seçim metodologiyası, Təhsil Nazirliyi tərəfindən istifadə edilən PISA qiymətləndirməsiylə eyni idi və bir mərhələli strukturlaşdırılmış nümunə dizaynından ibarət idi. Sistemik seçim ehtimalı (Probability Proportional to Size (PPS)) olan ölçü nisbətində əsaslanaraq, Təhsil Nazirliyi tərəfindən Azərbaycanın 52 rayonundan 167 məktəb seçilmiş və istisna olmadan bütün bu məktəblərdə tədqiqat aparılmışdır.

Tədqiqat iştirakçılarının seçimi:

Ümumilikdə 8598 şagird sorğuda iştirak edib.

Ölkə üzrə 52 rayondan 167 məktəb seçilib

İki mərhələli ehtimal olunan seçim əsasında seçilmiş iştirakçıların yaş və cins üzrə bölünməsi *Diagram 1-də* göstərilib.

Stratifikasiya

- ✓ Yaş qrupları: 11, 13 və 15 yaş;
- ✓ Təhsil müəssisəsinin növü: lisey, orta məktəb
- ✓ Məktəblərin yerləşmə yeri: şəhər / kənd;
- ✓ Tədris dili: Rus və Azərbaycan;
- ✓ Nümunə üçün: təhsil müəssisəsi - Təhsil Nazirliyinin məlumat bazasından təsadüfi seçilmişdir;
- ✓ Nümunə vahidi (klaster) - 501 ədəd / sinif (məktəblərdə 5-6, 7-8 və 9-10 siniflər).

Reprezentativlik

Hər yaş qrupuna dair seçilmiş şagirdlərin sayı representativliyi təmin etmək üçün $\pm 2.3\%$ (IC 95%) aralığı ilə hesablanmışdır.

Məlumatların toplanması

İlk mərhələdə layihə əlaqələndiriciləri ilə məktəb direktorlarının görüşü keçirilmişdir. Sonra müsahibələr və qarşılıqlı müzakirələr aparılmış, nəzarətçilər və intervyu aparıcılar seçilmiş, təlimatlandırılmış və tədqiqat metodologiyası haqqında məlumat verilmişdir. Eyni zamanda HBSC sorğusuna dair məlumatlandırma kitabçaları paylanmışdır.

Məktəb rəhbərləri tərəfindən müsbət cavablar alındıqdan sonra Azərbaycan və Rus dillərində çap edilmiş sorğu anketləri vasitəsilə məlumatların toplanılmasına başlanmışdır.

Hər bir sinifdə anketlərin anonim qaydada və necə doldurulacağına dair təlimat verilmişdir.

Sorğu, əhəlinin sosial, mədəni və etik cəhətləri barədə təlim keçmiş intervyuverlər tərəfindən aparılmışdır.

Məlumat toplanıldığı məkan

Məlumatlar 2017-ci ilin oktyabr-noyabr aylarında, hər qrupda iki məlumat toplayan olmaqla, 15 qrup tərəfindən Azərbaycanın 52 rayonu və 7 iqtisadi zonasından seçilmiş 167 məktəbdə toplanmışdır.

Sorğu anketi

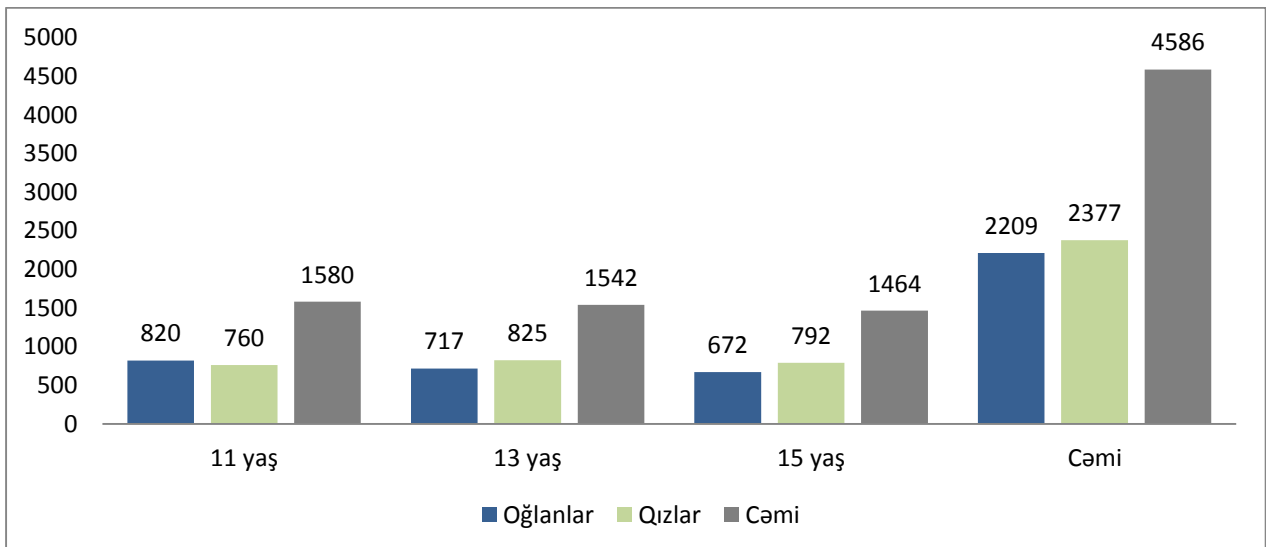
Tədqiqatın sorğu anketləri üç növ sualdan ibarət idi:

- ▶ Beynəlxalq məlumat toplusunu yaratmaq üçün hər bir ölkədən tələb olunan məcburi suallar,
- ▶ Milli maraq doğuran məsələlərlə bağlı ölkəyə aid suallar,
- ▶ Xüsusi suallar (beynəlxalq miqyasda ixtiyari sayılan bir neçə mövzu)

Sorğu metodologiyası əsasında hazırlanmış sorğu anketləri Azərbaycanın məktəbli mühitinə uyğunlaşdırılaraq 85 sualdan ibarət idi (yalnız 13-15 yaşlı şagirdlər üçün əlavə 5 sual, yalnız 15 yaşlı şagirdlər üçün əlavə 2 sual). Azərbaycan və rus dillərində çap olunmuş sual anketləri ümumilikdə 8598 şagird tərəfindən cavablandırılmışdır.

Respondentlərdən toplanmış 8598 anketlərdən 4012-si müxtəlif səbəblərə görə analitik cədvəllərə daxil edilməmiş və yalnız 4586 anket lazımi meyarlara cavab vermişdir. Bütün respondentlərin 48,2%-i (2209-u) oğlan, 51,8%-i (2377-i) qız idi. 5-6-cı sinif şagirdləri - 35.5%, 7-8-ci sinif şagirdləri - 33.4% və 9-10-cu sinif şagirdləri 31.1% idi.

Diaqram 1. Respondentlərin yaşı və cinsinə görə bölgüsü

Anketlər məktəblilərin sağlamlığı və sağlamlıqla əlaqəli sosial amillərin aşağıdakı vacib tərəfləri barədə məlumat vermək üçün tərtib edilmişdir:

- ▶ sosial mühit: ailədaxili münasibətlər, dostlar və sinif yoldaşları ilə ünsiyyət
- ▶ sağlamlıq göstəriciləri: uşaq və yeniyetmələrin sağlamlığı və rifah səviyyəsi
- ▶ sağlamlığı təşviq edən davranışlar: sağlamlığı dəstəkləyən fəaliyyətlər
- ▶ davranışla bağlı risk amilləri: sağlamlığa zərər verəcək fəaliyyətlər

Bununla əlaqədar sorğu anketlərində fərqli bölmələr / hissələr var ki, bunlar da aşağıdakılardır:

- ▶ 1-ci Hissə. Demografik amillər və maddi durum (cəmi 11 sual, optimal – 1 sual)
- ▶ 2-ci Hissə. Sağlamlıq və rifah (13 sual, optimal –9 sual)
- ▶ 3-cü Hissə. Sağlamlıq davranışları və BKİ (17 sual, optimal –10 sual)
- ▶ 4-cü Hissə. Məktəb (5 sual, optimal –1 sual)
- ▶ 5-ci Hissə. Kobud davranış və yaralanmalar (23 sual, optimal –17 sual)
- ▶ 6-cı Hissə. Həmyaşıdlararası münasibətlər və ünsiyyət mədəniyyəti (1 sual)
- ▶ 7-ci Hissə. Elektron media üzərində ünsiyyət - xüsusi məsələlər (6 sual, optimal 3 sual)
- ▶ 8-ci Hissə. Ailə (9 sual, optimal –4 sual)
- ▶ 9-cu Hissə. Yalnız 13-15 yaşlı şagirdlər üçün əlavə 5 sual, optimal –2 sual
- ▶ 10-cu Hissə. Yalnız 15 yaşlı şagirdlər üçün əlavə 2 sual, optimal –1 sual

Məlumatların təhlili və işlənməsi

Məlumatların təhlili, HBSC ümumi şəbəkə məlumat mərkəzi ilə birlikdə, beynəlxalq HBSC tədqiqat protokollarına uyğun olaraq həyata keçirilmişdir. Məlumatların işlənməsi və təhlili üçün istifadə olunan məlumat bazası və SPSS proqramı beynəlxalq koordinatorlar tərəfindən yoxlanılmışdır.

2. SOSIAL KONTEKST

- Azərbaycanda güclü ailə münasibətlərinin olması sağlamlığa müsbət münasibətləri təşviq etmək, uşaqlarda və gənclərdə bütün ətraf mühitin mənfi elementlərinə davamlılığı inkişaf etdirmək və gücləndirmək potensialını yaradır.
- Ailənin maddi cəhətdən yaxşı imkanlarının olması yeniyetmələrin sağlamlığına və ya rifahına bu və ya digər şəkildə təsir edir: çünki ərzaq səbətinin bolluğu, yaşayış şəraiti, müasir cihazların əlçatanlığı və s. ailənin varlı olmasından asılıdır.
- Uşaqların yarısından çoxu (57.0%) fərdi yataq otağına sahibdir, lakin onların yarısından azının (43.0%) öz yataq otağı yoxdur.
- Yeniyetmələrin əksəriyyəti ataları ilə müqayisədə anaları ilə daha asan ünsiyyət qururlar. Qızlar və oğlanlar, anaları ilə təxminən bərabər şəkildə ünsiyyətdə olduqlarını bildirirlər. Bununla birlikdə, 15 yaşında olanlar arasında bu cəhətdən gender fərqləri ortaya çıxır: oğlan uşaqlarının 75%-i və 15 yaşlı qızların isə ancaq 59% -i ataları ilə rahat ünsiyyətdə olurlar.
- Çox varlı ailələrin uşaqları, xüsusən də oğlanlar, ailənin dəstəyini daha güclü hiss etdiklərini bildirirlər, lakin bu qavrayışın yaşla əlaqədar olaraq azaldığı görünür, xüsusən 11-15 yaşlı qızlar arasında belə düşünülmənin əhəmiyyətli dərəcədə azaldığı aşkar edilmişdir.
- Şagirdlər narahat olduqları mövzuları analarla (bütün halların 67,5% -i) və atalarla (bütün işlərin 45,9% -i) müzakirə edə və bölüşə bilirlər. Anaların rolu daha yüksəkdir və uşaqlar analar ilə öz şəxsi problemlərini asanlıqla müzakirə edə bilirlər.
- Uşaqların gündəlik həyatında kompüter oyunlarının rolu şübhəsiz ki, çox vacibdir, çünki uşaqların əksəriyyəti (68%) kompüter oyunlarına daha çox vaxt ayırmaq istəyirlər; onların üçdə ikisi kompüter oyunlarına görə yalan danışmağa məcbur olduqlarını və ya valideynlərlə ciddi qarşıdurmalara getdiklərini vurğuluyurlar.

Ailə

Azərbaycan multikultural və multi-etnik ölkədir. Ailə ənənələri və əlaqələri yeniyetmələrin həyatında və ailə mənşələrində mühüm rol oynayır, bəzən gənclərin davranış qaydalarını formalaşdırır. Cədvəl 1-də respondentlərin və onların valideynlərinin mənşəyi təsvir olunmuşdur: şagirdlərin 85,4%-i Azərbaycanda, 4,8%-i Rusiya Federasiyasında, 0,3%-i Gürcüstanda, 0,2%-i Ukraynada, 0,1%-i Belarusiyada, 0,2%-i Türkiyə və Qazaxıstanda anadan olmuşlar; valideynlərin isə 97,6%-i Azərbaycanda, 0,9%-i Rusiya Federasiyasında, 0,2%-i Ukraynada, 0,2%-i Özbəkistanda, 0,2%-i Türkiyə və Qazaxıstanda, 1%-i Gürcüstanda anadan olmuşlar.

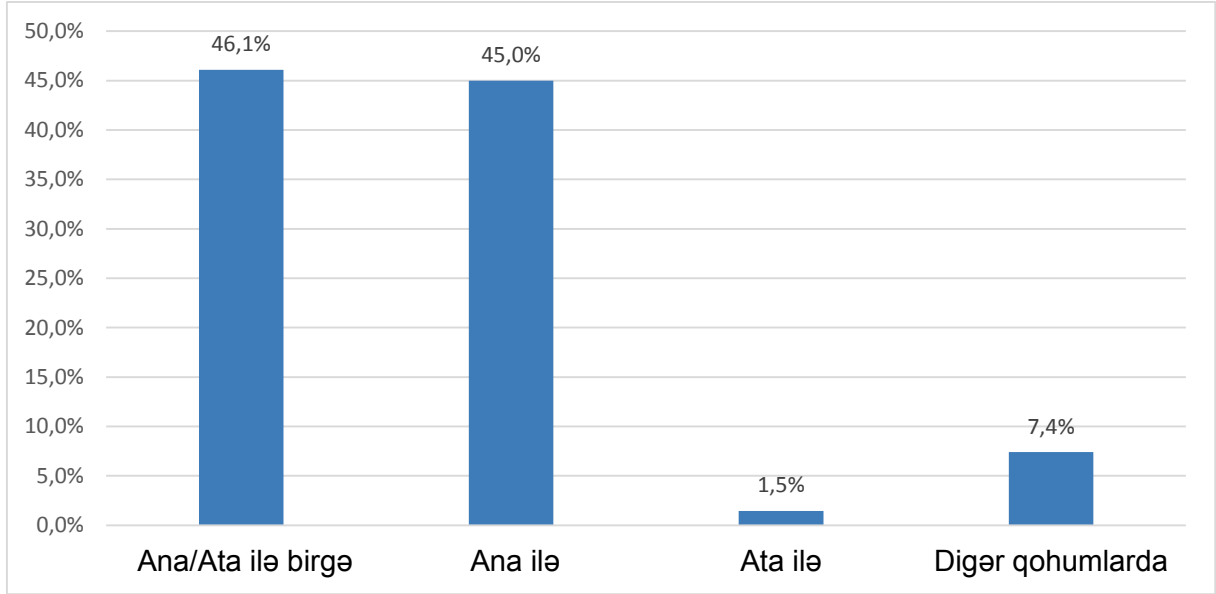
Cədvəl 2. Doğulduğu ölkə (özü/ anası / atası)

	Azərbaycan	Rusiya Federasiyası	Gürcüstan	Ukrayna	Belarusiya	Türkiyə	Qazaxıstan	Özbəkistan
Respondent	85.4%	4.8%	0.3%	0.2%	0.1%	0.2%	0.2%	
parents	97.6%	0.9%	1%	0.2%		0.2%	0.7%	0.2%

Ailə quruluşu barədə məlumat

Sorğuda iştirak edən respondentlərin təxminən yarısı (46.1%) evdə vaxtlarını hər iki valideyni ilə birlikdə keçirir. 45% şagird yalnız anaları ilə, 1.5% yalnız ataları ilə 7.4% digər qohumlarla birlikdə evdə vaxtlarını keçirirlər (*Diagram 2*). Respondentlərin 84,9%-nin atası və 32,8%-in anası işləyir.

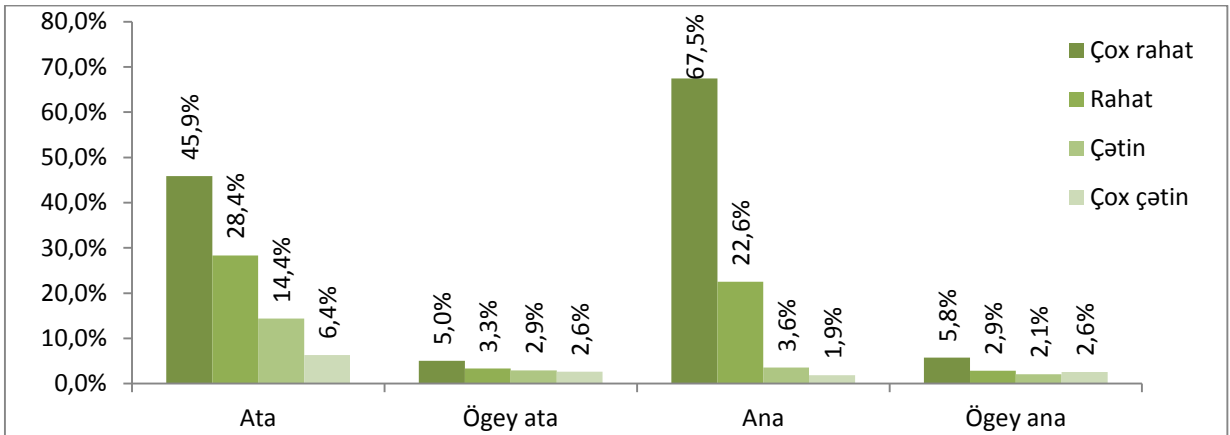
Diaqram 3. Ailə quruluşu

Ailədə ünsiyyət

Şagirdlərin 67.5%-i onları narahat edən problemləri çox rahat anaları ilə, 45.9% şagird çox rahat ataları ilə müzakirə edə və ya bölüşə bilirlər. Anaların rolu əhəmiyyətli dərəcədə yüksəkdir və respondentlər onlarla şəxsi problemlərini daha asanlıqla müzakirə edə bilirlər (*Diaqram 3*).

Diaqram 5. Ailədə ünsiyyət

Gənclərin əksəriyyəti (93,1%) məktəbdə hər hansı bir problemlə üzləşərsə, valideynlərinin onlara kömək etməyə hazır olduqlarını qəbul edirlər. Onlardan dördü üçü valideynlərinin məktəbə gəlmək və müəllimlərlə söhbət etməyə həvəsli olduqlarını bildirdi. Ümumilikdə 93,6% gənc (həm oğlan, həm də qız) valideynlərinin onları məktəbdə yaxşı

olmağa həvəsləndirdiklərini bildirdilər. Gənclərin 87%-i valideynlərinin məktəbdə baş verənlərlə maraqlandıqlarını bildirdilər (Cədvəl 2).

Cədvəl 4. Valideynlərin məktəbdə dəstəyi

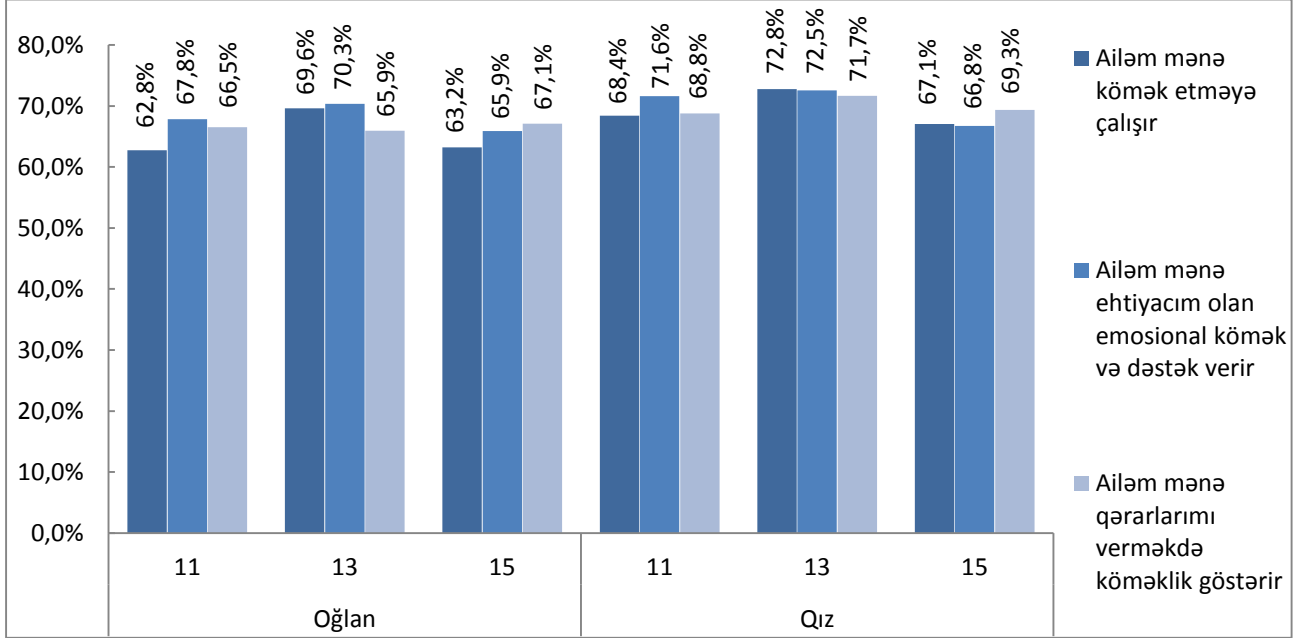
	Tamamilə razıyam	Razıyam	Nə razıyam, nə də narazıyam	Razı deyiləm	Tamamilə razı deyiləm
Məktəbdə hər hansı problemim olarsa, valideynlərim kömək etməyə hazırdırlar	74.6%	18.5%	3.6%	1.2%	2.1%
Mənim valideynlərim müəllimlərlə danışmaq üçün məktəbə gəlməyə həvəslidirlər	52.3%	24.7%	12.9%	5.4%	4.7%
Mənim valideynlərim məni məktəbdə uğur qazanmağa həvəsləndirirlər	81.1%	12.5%	3.6%	1.4%	1.3%
Mənim valideynlərim məktəbdə nələr baş verdiyi ilə maraqlanırlar	64.6%	22.4%	8.2%	3.0%	1.8%
Mənim valideynlərim ev tapşırıqlarımı yerinə yetirmək üçün kömək etməyə həvəslidirlər	56.5%	21.6%	12.5%	5.2%	4.3%

Evinizdə (yaşadığınız yerdə və ya ən çox qaldığınız evdə) üç aydan çox fiziki və / və ya psixi, xərçəng, diabet, ürək xəstəliyi, depressiya, narkomaniya, autizm, əqli gerilik kimi xəstəliyi və yaxud əlilliyi olan kimsə varmı sualına əksər respondentlər mənfi cavab vermişdir. Buna baxmayaraq bir qisim şagird müsbət cavab vermiş və onların göstəriciləri aşağıdakı kimidir: 9.3% anam/atam, 17.3% nənəm/babam, 5.8% - qardaşım/bacım və 6.1%-digər.

4-cü Diaqramda göstərildiyi kimi respondentlərin təxminən üçdə ikisi və ya 67.4%-i ailələrinin onlara kömək etməyə çalışdıqlarına əmindir; 69.2% respondent ailəsinin

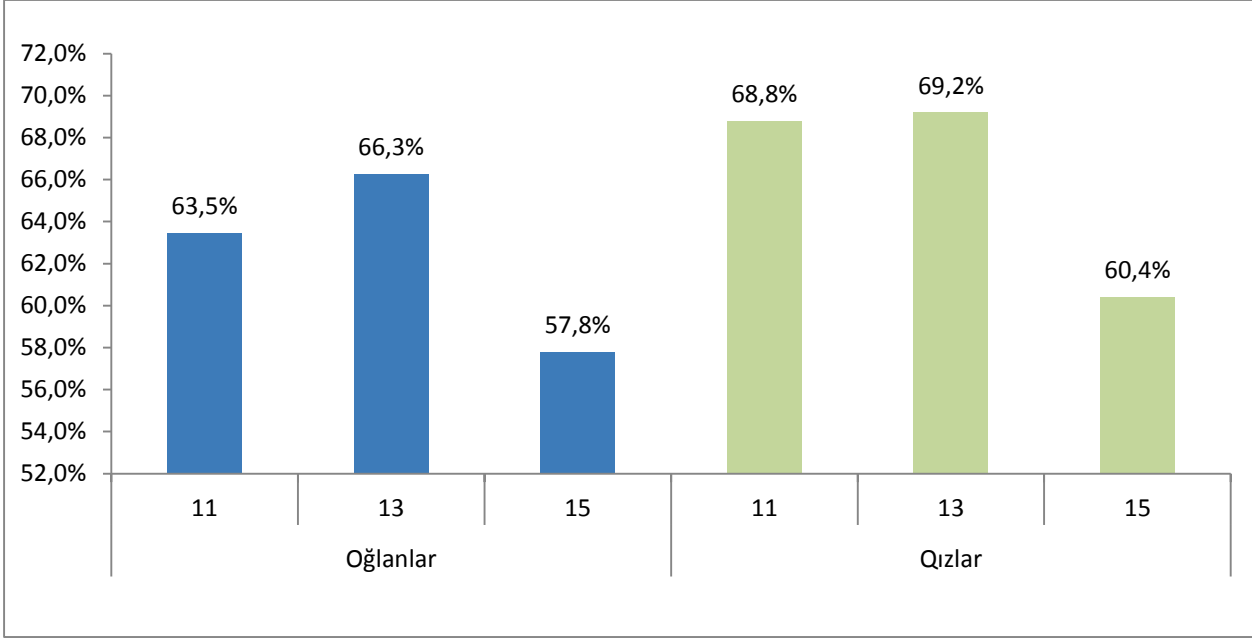
emosional dəstəyini hiss etdiyini bildirmişdir. Belə ki, 64.5% şagird əmindir ki onları narahat edən problemlər barədə ailə üzvləri ilə danışa bilər və onlardan 68.3%-i ailələrinin qərar verməkdə onlara dəstək olacağına əmindir.

Diaqram 7. Ailənin dəstəyi

Uşaqların yarından çoxunun onları narahat edən məsələləri danışmaq imkanı var. Ümumiyyətlə, qızlar oğlanlara nisbətən məsələləri danışmaq şansına bir az daha çox sahib olurlar. Belə ki, 13 yaşındakı oğlan və qızlar danışmaq üçün daha çox fərsətləri olduqlarını fikirləşirlər, 15 yaşlı uşaqlar isə şanslarının daha az olduğunu fikirləşirlər (oğlanlar arasında 57,8%, qızlar arasında 60,4%) (Diaqram 5).

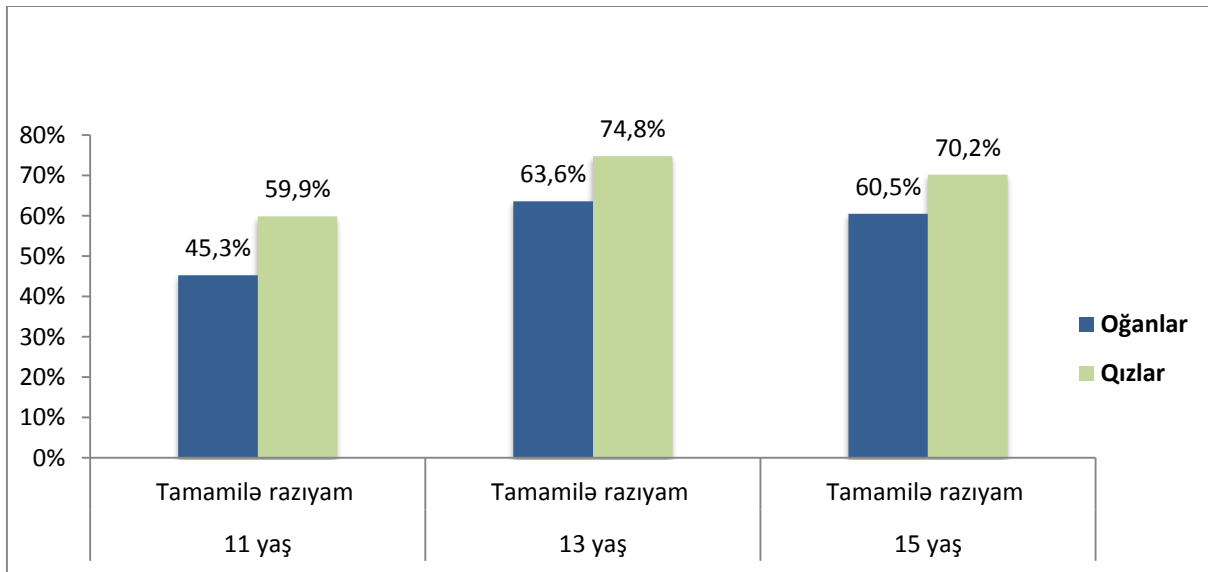
Diaqram 9. Məni narahat edən məsələləri ailəmlə danışa bilərəm

Həmyaşıdlararası münasibətlər və ünsiyyət mədəniyyəti

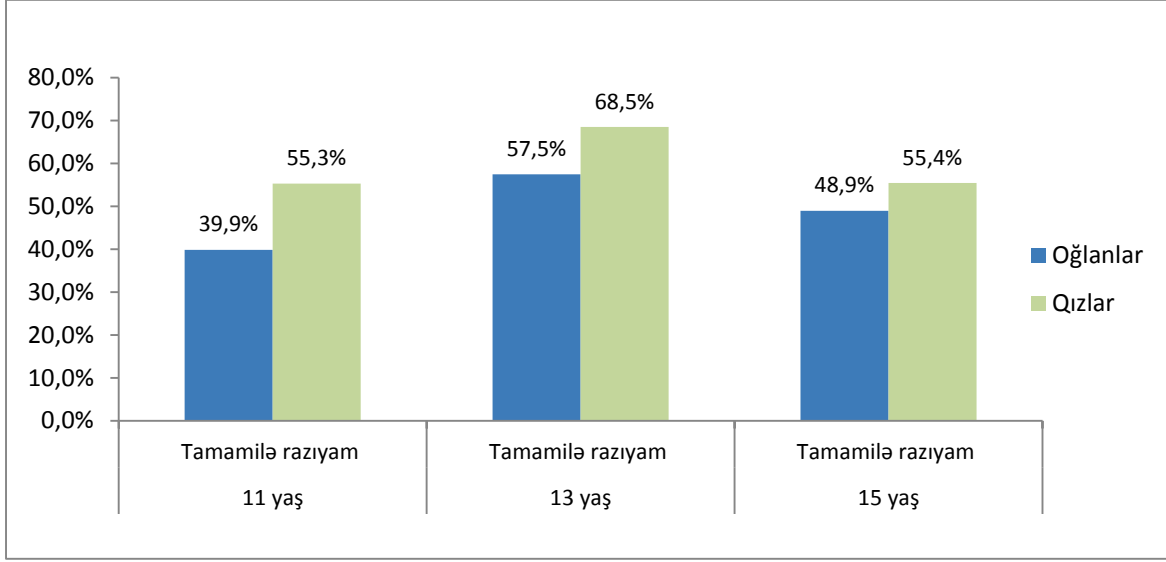
Həmyaşıdları ilə sevinclərini və kədərini bölüşə biləcək uşaqların nisbəti 13 yaşındakı qızlar arasında ən yüksək (74,8%), 11 yaşındakı oğlanlar arasında ən aşağıdır (45,3%). Ümumiyyətlə, qızların bütün yaş qruplarında problemləri bölüşmək üçün daha çox imkanları var (Diaqram 6).

Diaqram 11. Sevincimi və kədərimi paylaşa biləcəyim dostlarım (rəfiqələrim) var

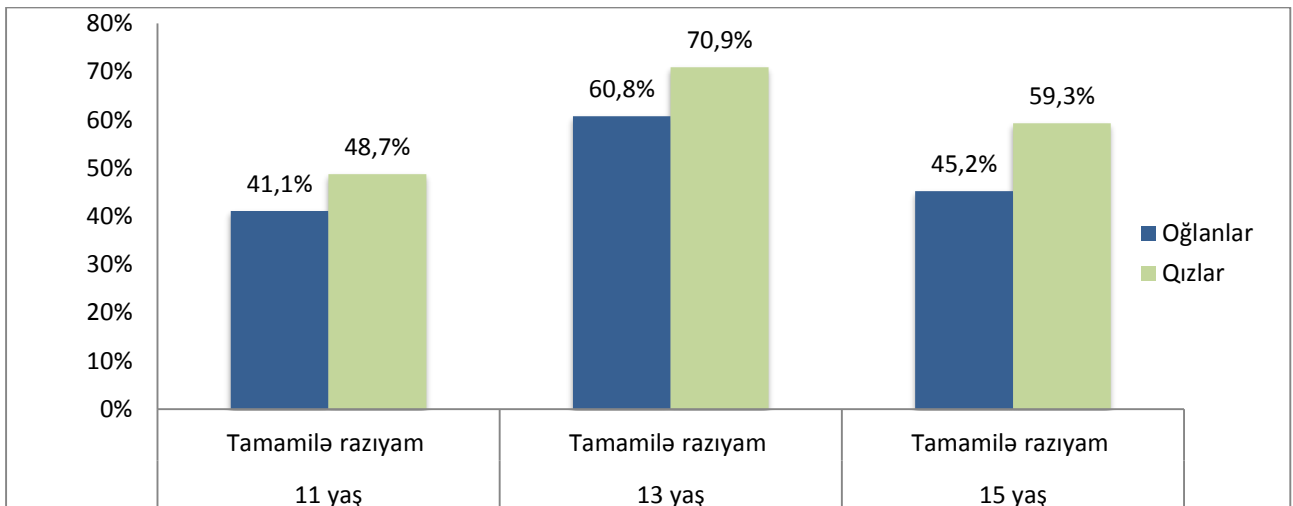
Sorğuda iştirak edən uşaqlardan 11 yaşlı oğlanların 39,9%-i, 13 yaşlı oğlanların 57,7%-i, 15 yaşlı oğlanların 48,9%-i onları narahat edən məsələləri dostlarıyla danışa bilir. 11 yaşlı qızların 55,3%-i, 13 yaşlı qızların 68,5%-i, 15 yaşlı qızların 55,4%-i onları narahat edən məsələləri dostlarıyla danışa bilir (Diaqram 7).

Diaqram 13. Məni narahat edən məsələləri dostlarıma (rəfiqələrimə) danışa bilirəm

13 yaşındakı qızların 72%-i əmindirlər ki, bir sıra problemləri olduqda yoldaşları həqiqətən onlara kömək etməyə çalışacaqlar. Həmyaşıdların dəstəyini almaq imkanları az olan məktəblilərin ən az göstəricisi 11 yaşlı oğlanlar arasındadır. Ümumiyyətlə, qızlar (59,9%) oğlanlara (48,7%) nisbətən daha çox dəstək almaq imkanına malikdirlər (Diaqram 8).

Diaqram 15. Dostlarım (rəfiqələrim) mənə kömək etməyə çalışırlar

Elektron media üzərində ünsiyyət - xüsusi məsələlər

Növbəti suallar «onlayn əlaqə» və «internetdəki kommunikasiya» ilə bağlıdır. Bu terminləri işlətdikdə biz, mesaj göndərmək və ya qəbul etmək, mesaj vasitəsi ilə şəkil, video göndərmək (Whatsapp, Viber və s.), sosial şəbəkələr (Facebook və s.), e-poçt (email) və s. nəzərdə tutulur.

Sorğunun nəticələri sübut edir ki, uşaqların yalnız dördüdə biri internet vasitəsilə tanış olduqları dostları ilə ünsiyyətdə olurlar; bu göstərici (43,7%) məktəbdən və ya qonşuluqdan tanıdıqlarına nisbətən daha azdır (21%) (Cədvəl 3).

Cədvəl 6. Dostları və başqaları ilə onlayn ünsiyyət tezliyi

	Bilmirəm	Demək olar ki heç vaxt və ya ümumiyyətlə heç vaxt	Hər həftə	Hər gün	Gün ərzində bir neçə dəfə	Təxminən bütün gün
Yaxın dostlar	36.0%	20.4%	10.6%	11.4%	11.7%	10.0%
Dostlar	32.8%	31.6%	11.2%	8.8%	8.7%	6.8%
İnternet vasitəsi ilə tanış olduğum dostlar	36.1%	43.1%	6.9%	4.4%	5.8%	3.9%
Digər insanlar (valideynlər, bacı-qardaş, sinif yoldaşları, müəllimlər)	31.7%	29.3%	8.6%	10.9%	9.8%	9.7%

Kompüter oyunları ilə bağlı sualları cavablandırarkən 44.0% şagird son bir il ərzində heç vaxt smartfon, tablet (planşet), noutbuk, kompüter və ya oyun salonunda (məsələn, Playstation, Wii, Xbox) oynadıqları bütün oyunlar və ya şəbəkə oyunları oynamayıblar; şagirdlərin 56.0%-i müxtəlif növ elektron oyunlardan istifadə etmişlər. Cədvəl 4-dən də görüldüyü kimi şagirdlərin əksəriyyəti kompüter oyunlarına daha çox vaxt ayırmaq istəyirlər.

Cədvəl 8. Kompüter oyunlarını oynamaq üçün vaxt ayırması

	Yox	Hə
Daim yalnız yenə də oyun oynamaq barədə düşünmüsünüz?	28.9%	79.1%
Oynadığınız vaxtın kifayət qədər olmamasından narazı qalmısınız?	32.0%	68.0%
Oyun oynaya bilmədiyinizə görə özünüzü pis hiss etmişiniz?	30.3%	69.7%
İnsanlar sizə dəfələrlə daha az oyun oynamağı məsləhət gördükləri halda oyuna sərf etdiyiniz vaxtı azalda bilməmişiniz?	33.4%	66.6%
Mənfi emosiyalardan qaçmaq üçün oyunlar oynamısınız?	33.9%	66.1%
Oyun nəticələri ilə bağlı davranışınıza görə digər insanlarla mübahisə etmişiniz?	28.6%	71.4%
Oyun oynamağa sərf etdiyiniz vaxtı digər şəxslərdən gizlətməmişiniz?	24.2%	75.8%
Sadəcə olaraq oyun oynamaq istədiyinizə görə digər fəaliyyətlərə (idman, xobbilər və s) laqeyd yanaşmışınız?	24.9%	75.1%
Oyun oynadığınıza görə valideynləriniz və ya dostlarınızla ciddi mübahisələr yaşamısınız?	25.5%	74.5%

Onlayn ünsiyyətə üstünlük

Respondentlərin çox hissəsi internetdə sirləri (59.8%), hisləri (56.1%), onları narahat edən məsələlər (52.6%) haqqında daha rahat danışa bilmədiklərini bildirmişdirlər (Cədvəl 5).

Cədvəl 10. İnternet vasitəsilə öz sirləri haqqında asanlıqla danışa biləcək şagirdlərin paylanması

	Tamamilə razi deyiləm	Razi deyiləm	Nə razıyam, nə də narazıyam	Tamamilə razıyam
İnternetdə sirlərim haqqında daha rahat danışa bilərəm	59.8%	21.3%	11.2%	7.7%
İnternetdə hislərim haqqında daha rahat danışa bilərəm	56.1%	22.7%	11.9%	9.4%
İnternetdə məni narahat edən məsələlər haqqında daha rahat danışa bilərəm	52.6%	23.1%	13.4%	10.9%

Sosial mediaya aludəçilik və ya asılılıq

Orta məktəb şagirdlərinin müasir həyatında sosial medianın rolu şübhəsiz ki, əvəzolunmazdır və uşaqların əksəriyyəti sosial media vasitəsilə ünsiyyət üçün daha çox vaxt ayırmaq istəyirlər (Cədvəl 6).

Cədvəl 12. Sosial mediadan asılılıq

	Yox	Hə
Mütəmadi olaraq yalnız sosial mediadan yenidən nə zaman istifadə edəcəyiniz barədə düşünmüsünüz?	76.4%	23.6%
Sosial mediada keçirdiyiniz vaxt sizin üçün kifayət qədər olmadığı üçün narazı qalmısınız?	79.8%	20.2%
Sosial mediadan istifadə edə bilmədiyinizə görə özünüzü pis hiss etmişiniz?	81.5%	18.5%
Sosial mediada daha az vaxt keçirməyə çalışsanız da, bu, alınmayıb?	76.9%	23.1%
Sosial mediadan istifadə etmək istədiyinizə görə digər fəaliyyətlərə (idman, xobbilər və s.) laqeyd yanaşmışınız?	82.9%	17.1%
Sosial mediadan istifadə etdiyinizə görə digər insanlarla mübahisə etmişiniz?	83.1%	16.9%
Valideynlərinizə və ya dostlarınıza sosial mediada keçirdiyiniz vaxt haqqında yalan danışmışınız?	85.4%	14.6%
Mənfi emosiyalardan qaçmaq üçün sosial mediadan tez-tez istifadə etmişiniz?	79.1%	20.9%
Valideynləriniz, bacı-qardaşınızla sosial mediadan istifadə etdiyinizə görə ciddi mübahisələr yaşamışınız?	84.2%	15.8%

Məktəb

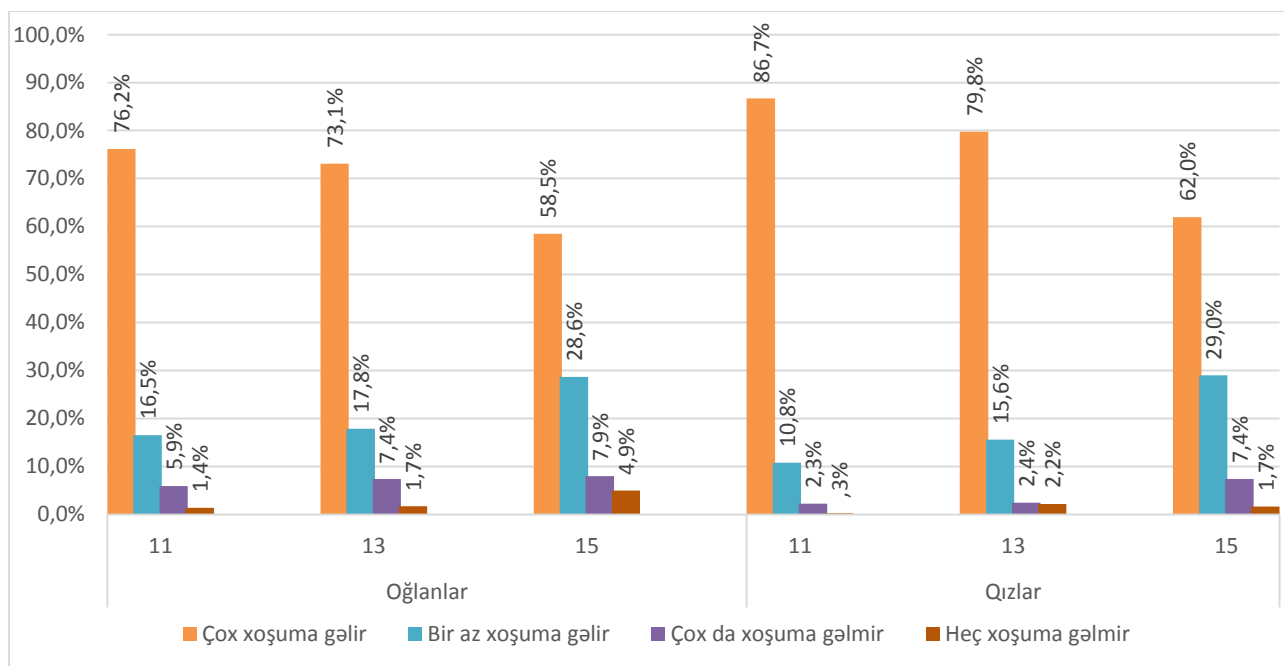
Gənclər üçün məktəb, şübhəsiz ki, evlərinin xaricində ən vacib yerdir. Bura onların vaxtlarının çox hissəsinin keçirdikləri, dostluq əlaqələrinin daha tez qurulduğu, iş və yetkinlik həyatı üçün lazımi bacarıqların formalaşdığı yerdir.

Eyni zamanda məktəb və ev tapşırıqları stress mənbəyi ola bilər, bir çox gənc öz akademik uğurlarından narahat ola bilər, valideyn və müəllimlərinə, eləcə də həmyaşdlarından kömək istəyə bilər. Müasir məktəb mühiti nailiyyətlər və hədəflər üzərində fokuslanmışdır. Əksinə, yaxşı qəbul edilmiş akademik göstəricilər inam və özünə inamın göstəricisi ola bilər

Hazırda məktəbə münasibətiniz necədir?

Məktəbi xoşlayan oğlan və qız respondentlərin nisbəti yaş həddi böyüdükcə azalır. Hər yaşda məktəbi xoşlayan qızların nisbəti oğlanların nisbətindən təxminən 10% üstünlük təşkil edir (Diaqram 9). Belə ki 11 yaşlı qızlar (86.7%) məktəbi daha çox xoşladığını, 15 yaşlı oğlanlar isə (4.9%) məktəbi heç xoşlamadıklarını bildirmişdir.

Diaqram 17. Məktəbə olan münasibət

Məktəb şagirdlərinin dördü üç hissəsi (77.8%) məktəb fəaliyyətini və məktəb tədbirlərinin (layihə həftələri və ya günləri, idman həftəsi və ya günləri, ekskursiyalar və s.) planlaşdırılması və təşkilində hüquqları olduğu fikri ilə tam razı olduqlarını bildirmişlər.

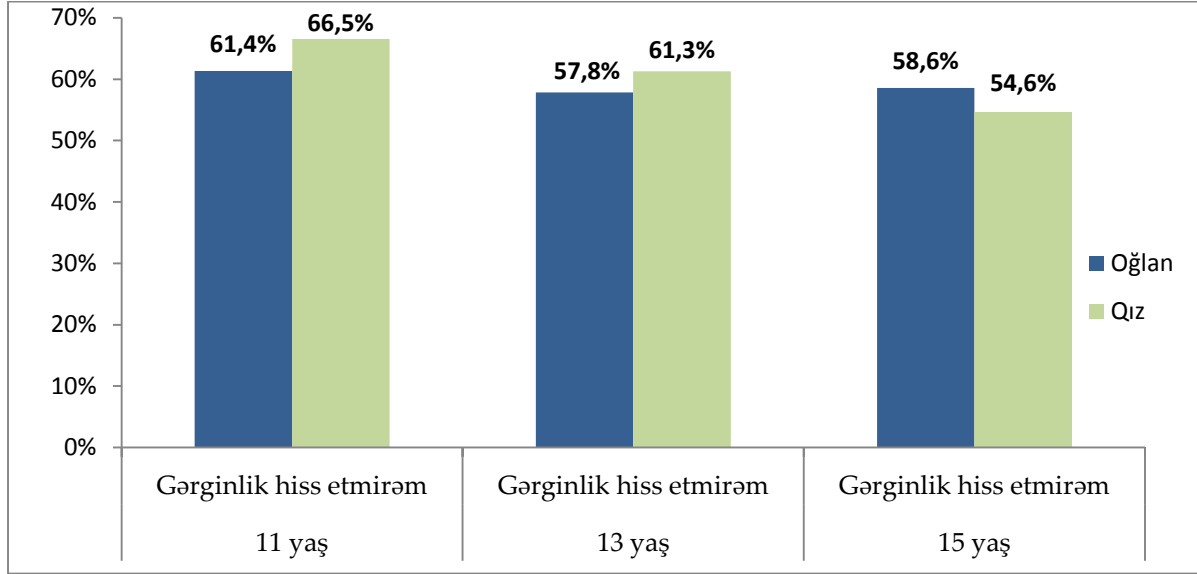
Lakin şagirdlərin yarısı məktəbdə şagirdlərinin fikirlərinin nəzərə alındığını və üçdə bir hissə layihələrinin qərar verilməsinə və planlaşdırılmasına kömək etmək şansının çox olduğunu bildirmişlər (Cədvəl 7).

Cədvəl 14. Şagirdlərin məktəb barədə fikirləri

	Tamamilə razıyam	Razıyam	Nə razıyam, nə də narazıyam	Razı deyiləm	Tamamilə narazıyam
Məktəbimizdə şagirdlərin məktəb fəaliyyətini və məktəb tədbirlərini planlaşdırmaq və təşkil etmək (layihə həftələri və ya günləri, idman həftəsi və ya günləri, ekskursiyalar və s.) hüquqları var.	53.4%	24.4%	16.4%	3.9%	1.9%
Məktəbimizdə şagirdlərin məktəb layihələrinə qərar verilməsinə və planlaşdırmaya kömək etmək kimi şansları çoxdur.	35.8%	33.8%	19.5%	8.2%	2.7%
Məktəbimizdə şagirdlərin fikirləri nəzərə alınır.	47.7%	24.6%	16.2%	7.2%	4.3%

Məktəb tapşırıqlarını yerinə yetirərkən (evdə və ya sinifdə) ciddi çətinlik, təzyiq və ya gərginlik yaşamayan şagirdlərin nisbəti yaş artdıqca azalır və qızlar arasında bu hallara daha çox rast gəlinir. Məsələn, 11 yaşındakı qızlar arasında bu nisbət 66,5% təşkil edirsə, 15 yaşındakı qızlar arasında bu yalnız 60.8% təşkil edir. Birlikdə bu nisbət hər yaşda olan oğlanlar arasında 59,4%, hər yaşdakı qızlar arasında 60,8% təşkil edir

Diaqram 19. Məktəb işlərini etmək üçün gərginlik hiss edirlər

Şagirdlərin bir çoxu (83.3%) sinif yoldaşları ilə birgə vaxt keçirməkdən zövq alırlar. Onlardan yalnız 4.2%-i sinif yoldaşları ilə vaxt keçirmək istəmir, 84.5% şagird sinif yoldaşlarının mehriban və qayğıkeş olduğunu fikirləşir və 86.3% şagird olduğu kimi qəbul edildiyini bildirdi. Son iki açıqlamanın əks fikirləri müvafiq olaraq 5.0% və 3.8%-dir (Cədvəl 8).

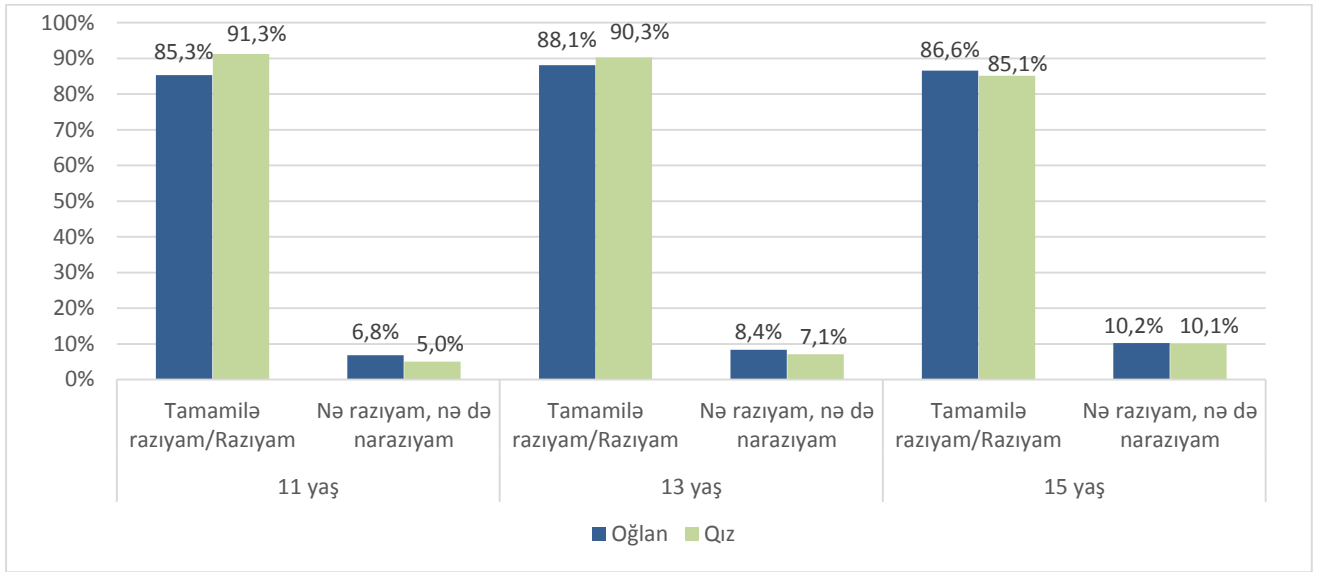
Cədvəl 16. Sinif yoldaşlarımla dəstəyi (bir-birinizi dəstəkləyin)

	Tamamilə razıyam	Razıyam	Nə razıyam, nə də narazıyam	Razı deyiləm	Tamamilə razı deyiləm
Sinif yoldaşlarımla birgə vaxt keçirməyi xoşlayırlar	62.6%	23.7%	9.5%	3.1%	1.1%
Sinif yoldaşlarımla əksəriyyəti mehriban və qayğıkeşdir	54.3%	30.2%	10.6%	3.4%	1.6%
Digər şagirdlər məni olduğum kimi qəbul edirlər	54.2%	32.1%	9.9%	2.5%	1.3%

Müəllimlərin dəstəyi

Şagirdlərin əksəriyyəti müəllimlərinin dəstəyini hiss etdiklərini bildiriblər. Razi və ya tamamilə razı olanların nisbəti 85%-dən çoxdur. Qeyd etmək lazımdır ki, yaş artdıqca dəstək oğlan və qızlar arasında bir qədər azalır; bu əsasən qızlar arasında (11 və 15 yaş arasında) daha yüksəkdir. Buna baxmayaraq, 13 yaşındakı oğlanlar eyni yaşdakı qızlara nisbətən daha çox dəstək hiss etdilər (Diaqram 11).

Diaqram 21. Müəllimlərin dəstəyi

3. SAĞLAMLIĞIN

QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

- ▶ Sorğuda iştirak edənlərin əksəriyyəti və ya 88,4% -i özlərini sağlam hesab edir, lakin 11.6% həkimlərə uzunmüddətli xəstəliklər, əlillik və ya digər sağlamlıq problemlərlə əlaqədar olaraq müraciət etmişdir.
- ▶ Şagirdlərin yalnız üçdə biri (31.5%) şirin tərkibli qidaları qəbul etməkdən imtina edir, lakin əksəriyyəti tərkibində (68.5%) karbohidratlar (şirniyyatlar) olan qida maddələrini qəbul edirlər. Toplanmış məlumatlara əsasən şagirdlərin əksəriyyətinin (62.3%) rasionunda yağlı yeməklərin olduğu göstərilir.
- ▶ Uşaqların böyük əksəriyyəti çəkilərdən razıdır, lakin 13,5%-i pəhriz saxlamaqla çəkisini azaltmaq istəyənlərdir; çəkisini artırmaq istəyənlər 8.8%, respondentlərin 5.8%-i pəhriz saxlayır.
- ▶ Sorğu iştirakçılarının hər on nəfərindən ikisi (22.9%) nahar və yaxud şam yeməyini ötürür; hər on nəfərdən biri (9.9%) bütün günü yemək yemir (bütün günü oruc tutur).

Sağlamlığın müsbət qiymətləndirilməsi

Uşaqların əksəriyyəti (bütün yaş qruplarında 90%-dən çox) sağlamlıqlarını qənaətbəxş və ya mükəmməl kimi qiymətləndirirlər (Cədvəl 9)

Cədvəl 18. Sınıf yoldaşlarımlın dəstəyi (bir-birinizi dəstəkləyin)

	11 yaş	13 yaş	15 yaş
Oğlanlar	93.3%	94.8%	94.0%
Qızlar	95.1%	94.8%	91.9%
Cəmi	94.2%	94.8%	92.9%

Sorğu anketlərinin sağlamlıq və rifah hissəsini əhatə edən iki variantda (müsbət və mənfi) olan suallar verildi və nəticələr aşağıdakı kimidir:

- ✓ 84.5% görməkdə heç bir çətinlik çəkmirlər və 88.3% eşitməkdə çətinlik çəkmirlər
- ✓ 2.5% düz bir yerdə 100 metr yeriməyi bacarmırlar
- ✓ 3.6% yemək yeyərkən və geyinərkən bəzi çətinlikləri olur, 1.3% çətinlikləri olur və 1.6% köməklik olmadan ümumiyyətlə geyinə bilmirlər.
- ✓ 1.6% insanlarla ünsiyyət qurmağı ümumiyyətlə bacarmırlar

Həmyaşdlarıyla müqayisədə öyrənməkdə və ya qavramada ümumiyyətlə bacara bilməyənlər 1.4% təşkil edir.

Həmyaşdlarla müqayisədə hər şeyi yadda saxlamaqda ümumiyyətlə bacara bilməyənlər 1.2% təşkil edir

Çox sevdiyi bir fəaliyyətə diqqət yönəltməkdə bəzi çətinlikləri olanlar 13.2%, çox çətinlik çəkənlər 1.8%, ümumiyyətlə bacara bilməyənlər 1.2% təşkil edir (Cədvəl 10).

Cədvəl 20. Fiziki və əqli geriliyin nisbət göstəricisi

	Eynəklərinizi və ya kontakt linzalarınızı taxdığınız halda görməkdə çətinlik çəkirsiniz?	Eşitmə cihazı istifadə etdiyiniz halda insanların səsləri kimi səsləri eşitməkdə çətinlik çəkirsiniz?	Hər hansı bir avadanlıq istifadə etməklə və ya yardım almaqla, düz bir yerdə 100 metr yeriməkdə çətinlik çəkirsiniz?	Yemək yəyən zaman və geyinərkən çətinlik çəkirsiniz?	Siz danışarkən, bir evdə yaşamadığınız insanlar Sizi başa düşməkdə çətinlik çəkirlərmi?	Həmyaşdılarınızla müqayisədə öyrənməkdə/qavramada çətinlik çəkirsiniz?	Həmyaşdılarınızla müqayisədə hər şeyi yadda saxlamaqda çətinlik çəkirsiniz?	Çox sevdiyiniz bir fəaliyyətə diqqət yönəltməyə çətinlik çəkirsiniz?	Rejiminzdə dəyişiklikləri qəbul etməkdə çətinlik çəkirsiniz?	Həmyaşdılarınızla müqayisədə davranışınızı idarə etməkdə çətinlik çəkirsiniz?	Dostluq qurmaqda çətinlik çəkirsiniz?
Heç bir çətinlik yoxdur	84,5	88,3	88,9	94,5	85,8	82,9	79,9	84,8	78,8	89,3	85,9
Bəzi çətinliklər var	8,3	5,7	7,9	3,6	11,7	14,9	18,1	13,2	17,6	8,3	11,0
Çox çətinlik var	1,1	0,5	0,6	0,3	0,9	0,8	0,8	0,8	2,1	0,9	0,9
Ümumiyyətlə alınmır	6,0	5,5	2,5	1,6	1,6	1,4	1,2	1,2	1,5	1,5	2,2

Sorğuda iştirak edənlərin 1.5%-i ümumiyyətlə rejimlərində dəyişikliklər etməyi bacara bilmirlər. Həmyaşdılarıyla müqayisədə davranışlarını idarə etməyi ümumiyyətlə bacarmayanlar 1.5% təşkil edir. Dostluq qurmaqda çətinlik çəkən uşaqlar 11.0%, çox çətinliyi olanlar 1.9%, ümumiyyətlə bacara bilməyənlər 2.2% təşkil edir.

Respondentlərin 88.4% özlərini sağlam, 11.6%-na isə həkim tərəfindən diaqnoz qoyulmuş uzunmüddətli xəstəlik, əlillik və ya sağlamlığında digər çatışmazlıq olanlar təşkil edir (Cədvəl 10).

Respondentlər arasında uzunmüddətli xəstəlik, əlillik və ya sağlamlıq vəziyyətində çatışmazlığı olmayanlar 31.0%, xəstəliyə görə dərman qəbul edənlər 9.1%, heç bir sağlamlıq problemi olmayan və dərman qəbul etməyənlər 59.9% təşkil edir.

Sorğuda iştirak edənlərin 6.1%-i qeyd ediblər ki, uzunmüddətli xəstəlik, əlillik və ya sağlamlıqlarındakı digər çatışmazlıq onların təhsillərinə və dərslərinə davamiyyətə təsir edir, 60.4% şagird isə heç bir problemi olmadığını qeyd edib.

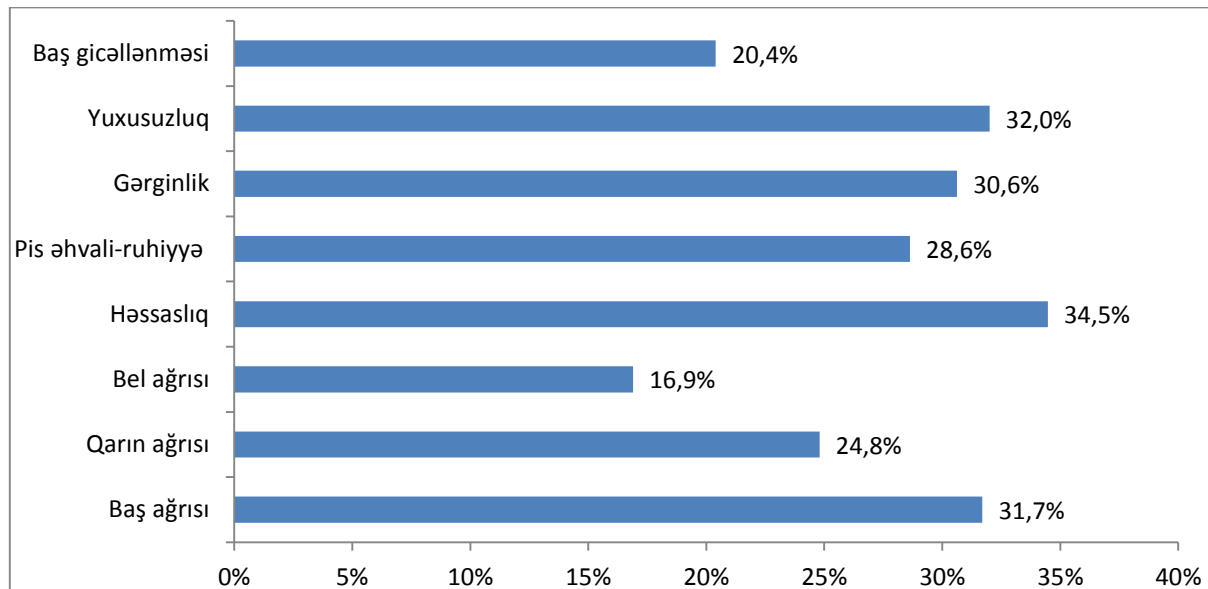
Aşağıdakı cədvəldə (Cədvəl 11) respondentlərin həyat səviyyələrinin qiymətləndirməsi üzrə analiz verilmişdir: belə ki sorğuda iştirak edənlərin 43.9% həyatını mükəmməl, 0.4% şagird özlərini bədbəxt hiss edir.

Cədvəl 22. Life satisfaction Hal-hazırda həyatınızı 10 ballıq şkala üzrə necə qiymətləndirirsiniz?

	Tezlik	Həqiqi faizi
0 həyat şəraitinin çox pis olması	20	0,4
1	13	0,3
2	18	0,4
3	37	0,8
4	75	1,7
5	375	8,3
6	250	5,5
7	428	9,4
8	695	15,3
9	632	13,9
10 həyat şəraitinin çox yaxşı olması	1991	43,9

Aşağıdakı diaqramda son 6 ayda uşaqlar arasında xəstəliklərin yayılması göstərilmişdir: baş ağrısı 31.7%, qarın ağrısı 24.8%, bel ağrısı 16.9%, halsızlıq 34.5%, pis əhvali-ruhiyyə 28.6%, gərginlik 30.6%, yuxusuzluq 32.0%, baş gicəllənməsi 20.4% (Diagram 12)

Diagram 23. Son 6 ayda uşaqlar arasında şikayətlər

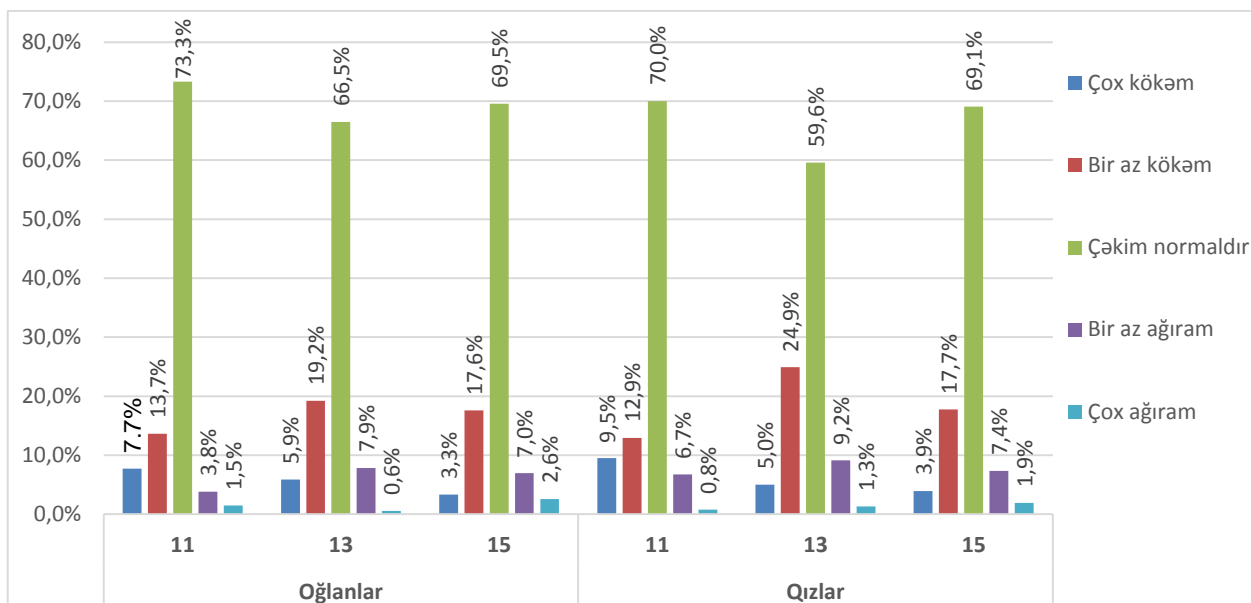

Bədən çəkisi

Sorğuda iştirak edən 11 yaşlı oğlanların 73.3%-i və qızların 70.0%-i öz çəkisini normal sayırlar, 13 yaşlı oğlan və qızlarda özünü normal hiss edənlərin faizi aşağı düşür (oğlanlar 66.5% və qızlar 59.6%), 15 yaşlı oğlan və qızlarda bu faizdə yenə də artım olur (oğlanlar 69.5% və qızlar 69.1%).

11 yaşlı oğlan və qızların 1.5% və 0.8 % özlərini çox kök hesab edirlər. 13 yaşlı oğlanların 0.6%-i və qızların 1.3 %-i özlərini çox kök hesab edirlər, 15 yaşlı oğlanların 2.6%-i və qızların 1.9%-i özlərini çox kök hesab edirlər.

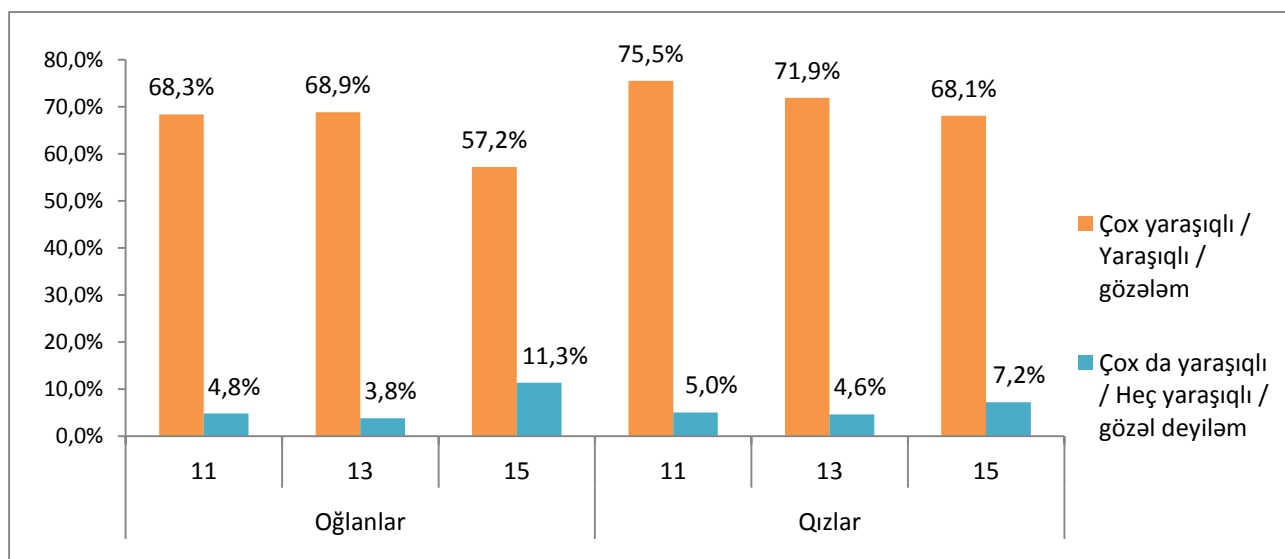
Diaqram 25. Bədən görünüşünə dair şəxsi təsəvvürü

11 və 13 yaşlı oğlanlar yaraşığı olduqları fikirlərini dəyişməyiblər (müvafiq olaraq 68.3% və 68.9%), 15 yaşlı oğlanlardan isə yalnız yarısı özlərini yaraşığı hesab edir (57.2%).

Qızlar arasında da bu vəziyyət anoloji olaraq müşahidə olunur, belə ki, əgər 11 yaşlı qızların 75.5%-i özlərini gözəl hesab edirlərsə, yaşları artıqca bu göstərici azalır (15 yaşlı – 68.1%) (Diaqram 14).

Diaqram 27. Şagirdlərin yaraşığı olub olmaması barədə fikirlər

Respondentlərin təxminən dördü üçü (72.0%) hal-hazırdakı çəkilerindən razı olduqlarını və çəkilerini azaltmaq üçün pəhriz və ya digər vasitələrdən istifadə etmədiklərini; 79.8%-i son 12 ay ərzində ümumiyyətlə pəhriz saxlamadıklarını; 77.1%-i son 12 ayda çəkini azaltmaq üçün heç vaxt pəhriz saxlamadıklarını bildirdilər.

Beləliklə, uşaqların böyük əksəriyyəti çəkilerindən məmnundurlar, lakin şagirdlərin 13,5%-i pəhriz saxlamaqla çəkisini azaltmaq; 8.8%-i çəkisini artırmaq istədiklərini və 5.8%-i pəhriz saxladıklarını bildirmişlər. Son 12 ayda hər 10 uşaqdan 5-i çəkisini idarə etmək üçün fiziki məşqlərdən istifadə etmişdir. Respondentlərin onda ikisi (22.9%) nahar və ya şam yeməyini, onda biri (9.9%) isə bütün günü yemək yemir (bütün gün oruc tutur).

Şagirdlərin yalnız üçdə biri (31.5%) şirin tərkibli qidalar qəbul etməyənlərdir, 68.5% respondent karbohidrat tərkibli (şirin) qidaları qəbul edirlər. Toplanmış məlumatlar göstərir ki, şagirdlərin əksəriyyəti (62.3%) bol yağlı yeməklərlə qidalanır, bunlardan:

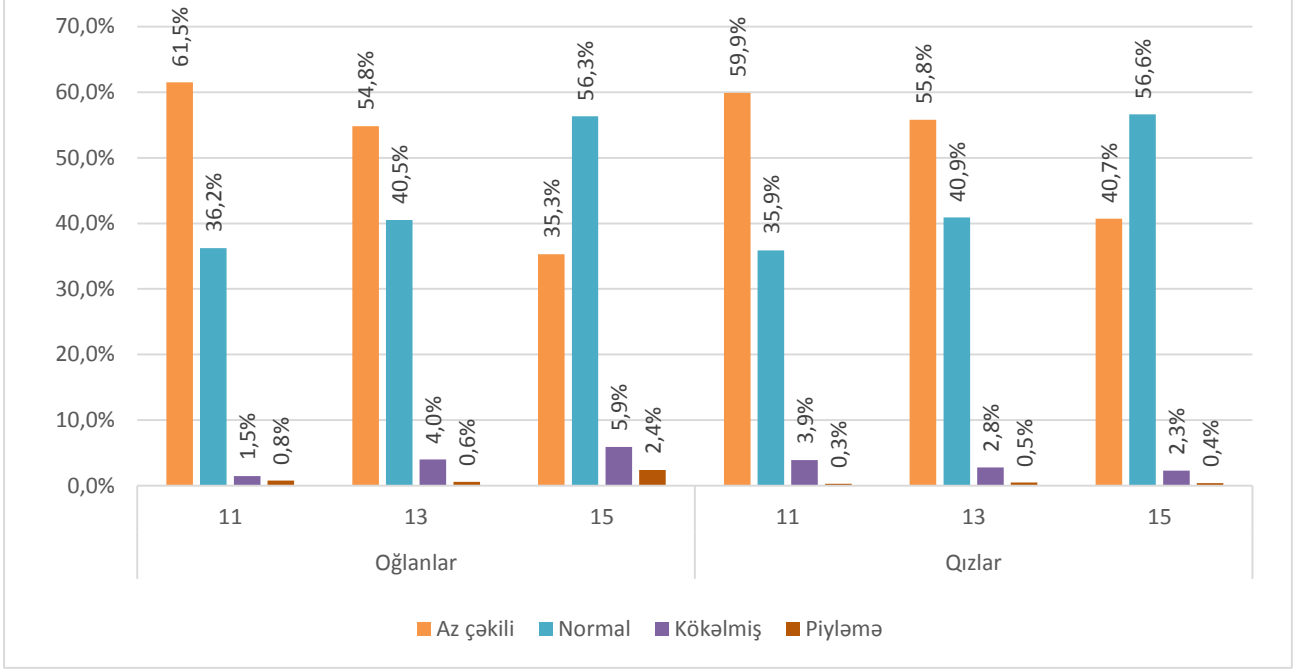
- ✓ 35.3% az miqdarda sərinləşdirici içkilərdən zövq alır;
- ✓ 39.2% az porsiyalarla qidalanır;
- ✓ 61.8% daha çox meyvə və tərəvəz yeyir;
- ✓ 45.9% çox su içir;
- ✓ 16.75% qida rasionunu bir və ya bir neçə qida məhsulu ilə məhdudlaşdırır (məsələn, yalnız meyvə və tərəvəz yemək, yalnız maye qəbul etmək, yalnız çörək yemək və su içmək)
- ✓ 7.7% bilərəkdən özünü qusdurur;
- ✓ 5.55% pəhriz həbləri və ya qəbzliyi aradan qaldıran dərmanlardan istifadə edir;
- ✓ 4.8% siqaret çəkir;
- ✓ 9.1% mütəxəssis nəzarəti altında pəhriz saxlayırlar (Cədvəl 12).

Cədvəl 24. Son 12 ay ərzində şagirdlərin çəkilerine nəzarət etmələri üçün gördüyü işlər

Yo	Hə	
47,2	52,7	Məşq
77,1	22,9	Gün ərzində bilərəkdən hansısa yeməyi yeməmək
90,9	9,9	Ac qalmaq (24 saat və ya daha çox)
68,5	31,5	Tərkibində şəkər az olan yemək (az şirin)
62,9	37,7	Az yağ yemək
64,7	35,3	Az miqdarda sərinləşdirici içkilər içmək
60,8	39,2	Az miqdarda yemək (kiçik porsiyalarla)
38,2	61,8	Daha çox meyvə və / və ya tərəvəz yemək
54,9	45,9	Çox su içmək
83,3	16,7	Pəhrizi bir və ya daha çox qida qrupu ilə məhdudlaşdırmaq (məsələn, yalnız meyvə və tərəvəz yemək, yalnız maye qəbul etmək, yalnız çörək yemək və su içmək)
92,7	7,7	Bilərəkdən özünü qusdurmaq
94,5	5,5	Pəhriz həbləri və ya qəbzlik aradan qaldıran dərmanlardan (laksatiflər) istifadə etmək
95,4	4,8	Siqaret çəkmək
90,9	9,1	Mütəxəssis nəzarəti altında pəhriz saxlamaq

Şagirdlərdən şifahi toplanılan məlumatlara əsasən onlar tez-tez bədən çəkilişinin artıq olduğunu düşünürlər. Bu göstərici 11 yaşlı oğlan və qızlarda daha yüksəkdir (müvafiq olaraq 61.5% və 59.9%). Lakin yaş artdıqca bədən çəkilişinin normadan artıq olduğunu fikirləşən şagirdlərin sayı da artır (Diaqram 15).

Diaqram 29. Bədən çəkisi indeksi

4. SAĞLAMLIQ

DAVRANIŞLARI

- ▶ Bütün sorğu iştirakçılarının 13,8% -i gündə bir dəfə və ya daha çox Coca-Cola içir, 30,2%-i isə hər gün şirniyyat (şokolad, konfet) yeyir.
- ▶ Məktəblilər öz vaxtlarının iş günlərində 19,8% -ni, həftə sonları günlərində isə 30.3% -ni kompüterlərdən öz biliklərini yaxşılaşdırmaq üçün istifadə edirlər.
- ▶ Uşaqlar çox az hallarda fiziki aktivlik səviyyəsini ölçmək üçün elektron öz cihazlarından istifadə edirlər. Onların 79,5%-də proqram təminatı olmayan smartfonlar var lakin bu məqsədlə istifadə edilməsi mümkün deyildir, 11,3%-i proqram təminatı olan smartfonlara sahibdir, lakin onlardan aktiv istifadə etmirlər və nəhayət, yeniyetmələrin yalnız 9.1% -də proqram təminatı olan smartfonlar var və onlar belə smartfonlardan fəal olaraq istifadə edirlər.
- ▶ Şagirdlərin əksəriyyəti və ya 77,1% -i bütün narahatlıq yaradan amillər arasında piyadalar və velosipedçilər üçün yolların olmasını vacib və ya çox vacib olduğunu düşünürlər və 79,6% -i daha böyük səkilər və ya piyada yollarının olmasını üstün tutardılar; iştirakçıların demək olar ki, 76,9% -i nəqliyyatın az olduğu yollardan istifadə edilməsini arzulayırlar.

Yemək vərdişləri

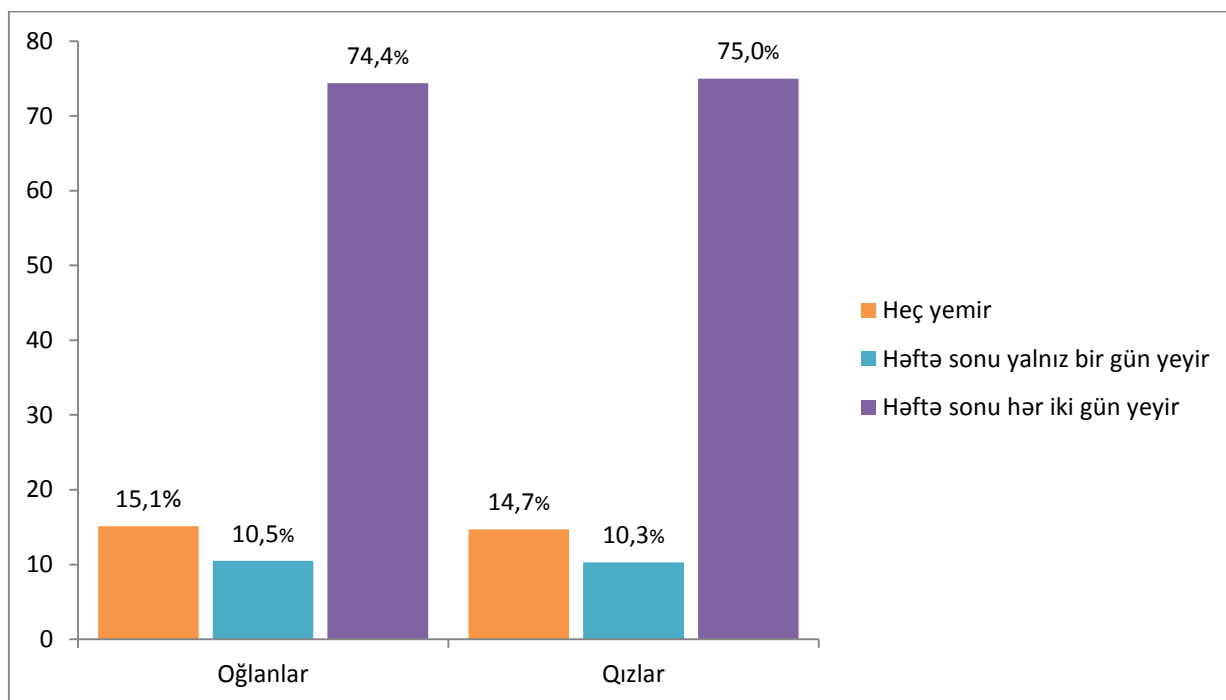
Sağlam qidalanma uşaqların və gənclərin sağlam inkişafı və həyatda piylənmə riskini azaltmaq üçün vacibdir. Yeniyetməlik illərində başlayan zəif yemək davranışları yetkin yaşa qədər davam edə bilər, bu da yeməklə əlaqəli müxtəlif narahatlıqlar üçün mənfi şərait yaradır.

Səhər yeməyi vərdişləri

Sorğuda iştirak edən şagirdlərin həftə içi səhər yeməyi vərdişləri: 59% - həftə içi 5 gün səhər yeməyi yeyir, 8.0% - həftə içi 1 gün səhər yeməyi yeyir, 5% - həftə içi 2 gün səhər yeməyi yeyir, 3.6% həftə içi 3 gün səhər yeməyi yeyir və 3,1% - həftə içi 4 gün səhər yeməyi yeyir.

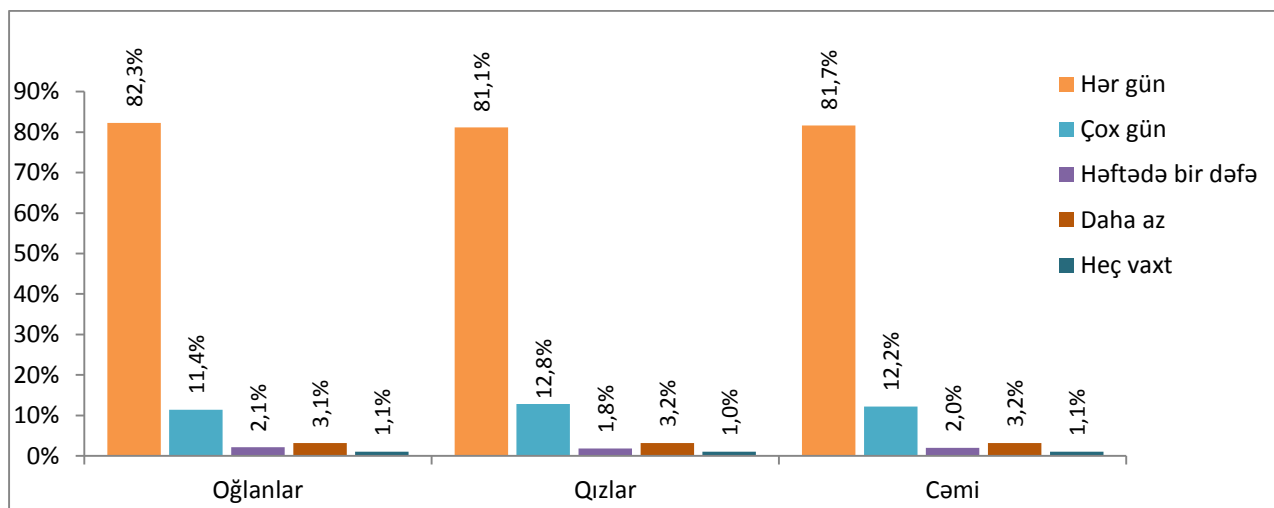
Eyni zamanda şagirdlərin 74.7%-i həftəsonu (şənbə və bazar günü) səhər yeməyi yeyirlər, 10.4%-i həftəsonu yalnız 1 gün (şənbə və ya bazar günü) səhər yeməyi yeyir, 14.9%-i ümumiyyətlə səhər yeməyi yemirlər (Diaqram 16).

Diaqram 31. Uşaqların həftə sonları səhər yeməyi yemək vərdişləri

Sorğuda iştirak edən şagirdlərin əksər hissəsi ailəsi ilə birlikdə yemək yeyir (oğlanların 82,3%-i, qızların 81,1%-i), yalnız çox az bir qisim şagird həftədə bir dəfə ailəsi ilə birlikdə yemək yeyirlər (2,1% oğlanlar, 1,8% qızlar) (Diaqram 17).

Diagram 33. Ailə ilə birlikdə yemək

Sorğuda iştirak edən oğlan respondentlərin meyvə və tərəvəzdən istifadə nisbəti (bir həftə ərzində) belədir: 11 yaşlı oğlanların 36.0%-i meyvə, 38.0%-i tərəvəz, 13 yaşlı oğlanların 41.7%-i meyvə, 35.3%-i tərəvəz, 15 yaşlı oğlanların 26.4%-i meyvə, 26.4%-i tərəvəzlərdən istifadə edirlər. Qız respondentlərin meyvə və tərəvəzdən istifadə nisbəti (bir həftə ərzində) belədir: 11 yaşlı qızların 44.9%-i meyvə, 42.3%-i tərəvəz, 13 yaşlı qızların 47.6%-i meyvə, 42.1%-i tərəvəz, 15 yaşlı qızların 36.1%-i meyvə, 28.5%-i tərəvəzlərdən istifadə edirlər (Cədvəl 13).

Cədvəl 26. Meyvə və tərəvəz yemək vərdişləri

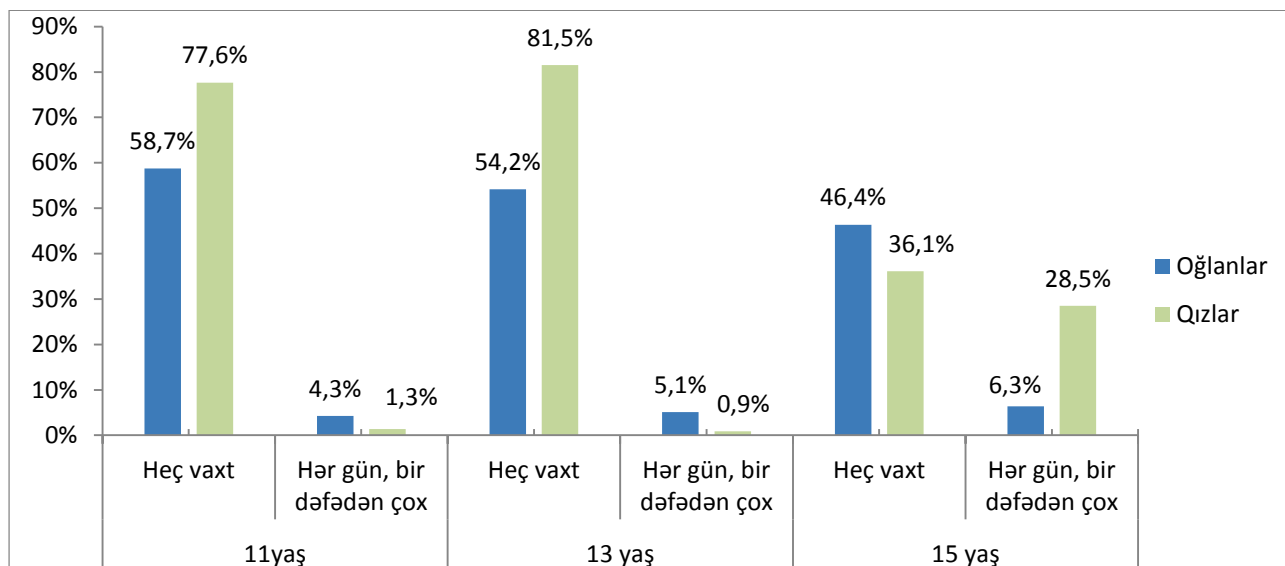
	11 yaş		13 yaş		15 yaş	
	Meyvə	Tərəvəz	Meyvə	Tərəvəz	Meyvə	Tərəvəz
Oğlanlar	36.0%	38.0%	41.7%	35.3%	26.4%	26.4%
Qızlar	44.9%	42.3%	47.6%	42.1%	36.1%	28.5%
Ümumi	40.4%	38.0%	44.9%	38.9%	31.7%	26.4%

Sorğuda iştirak edən şagirdlərdən həftə ərzində heç vaxt: 56.4%-i diyetik kola, sıfır və ya zero kimi qeyd olunan az şəkərli sərinləşdirici içkiləri, 66.5%-i enerji içkiləri (məsələn, Red Bull), 26%-i Coca-Cola içmədiyini; 10.9% şagird isə heç vaxt şirniyyat (şokolad, konfet) yemədiyini bildirmişdir.

Eyni zamanda şagirdlərdən gün ərzində bir dəfə 4,9%-i diyetik kola, o cümlədən, sıfır və ya zero kimi qeyd olunan az şəkərli sərinləşdirici içkilər, 3.2% enerji içkiləri (məsələn, Red Bull) içir; 13.8% şagird hər gün və gündə 1 dəfədən çox Cola-Cola içirlər; 30.2% şagird hər gün və ya gündə 1 dəfədən çox şirniyyat (şokolad, konfet) yeyirlər.

Sorğuda iştirak edən 11, 13 və 15 yaşlı şagirdlərdən toplanılan məlumatlara əsasən enerji içkilərinin (məsələn, Red Bull) istifadəsinə dair cavablar Diaqram 18-də qeyd olunub

Diaqram 35. Enerji içkilərdən istifadə tezliyi

Ailədə yemək vərdişləri

Sorğuda iştirak edən 11 yaşlı oğlanların 84.2%-i, 13 yaşlı oğlanların 86.1%-i, 15 yaşlı oğlanların 75.8%-i, 11 yaşlı qızların 85.4%-i, 13 yaşlı qızların 83.4%-i və 15 yaşlı qızların 74.6%-i hər gün ailəsi ilə birlikdə yemək yeyir. Yaş artdıqca hər gün ailəsi ilə birlikdə yemək yeyən qızların sayı azalır. Oğlanlar - arasında bu göstərici 13 yaş arasında dəyişir və 15 yaşındakı uşaqlar arasında əhəmiyyətli dərəcədə azalır (Cədvəl 14).

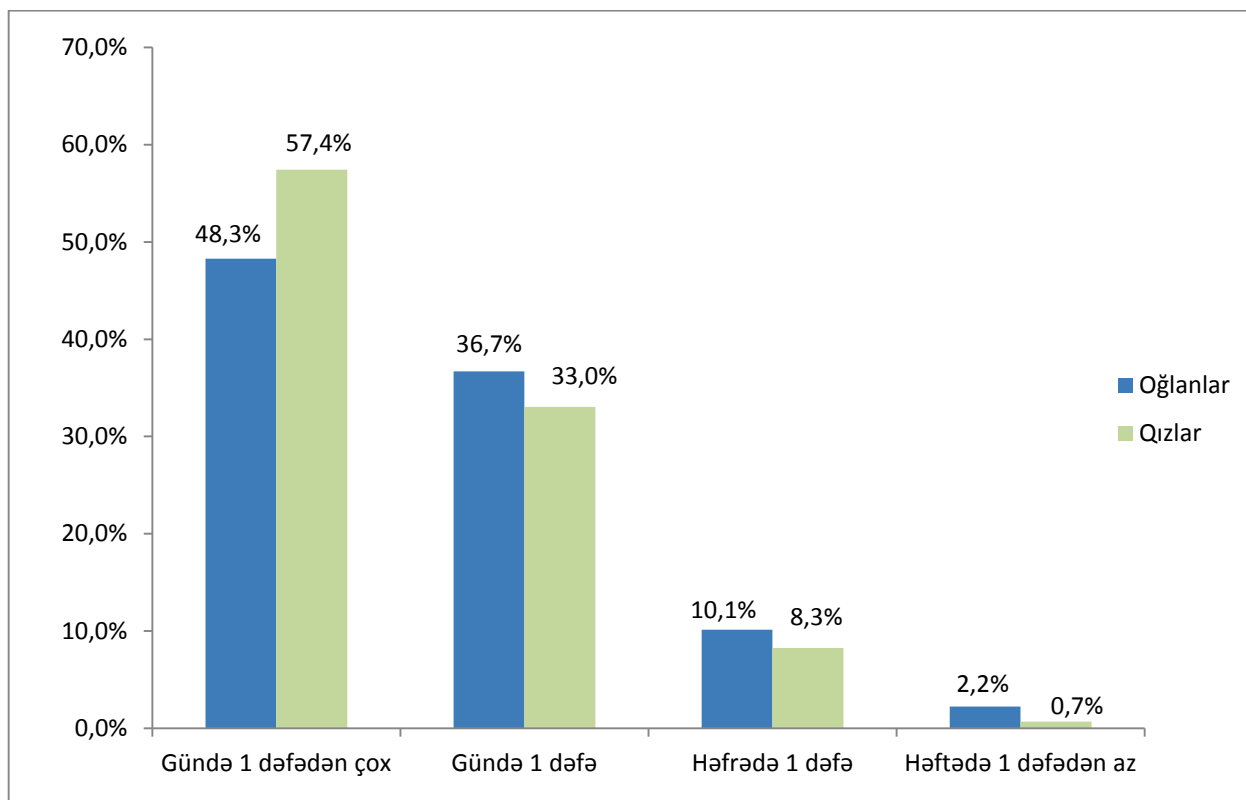
Cədvəl 28. Ailədə yemək vərdişləri

	Oğlan			Qızlar		
	11	13	15	11	13	15
Hər gün	84.2	86.1	75.8	85.4	83.4	74.6
Həftədə bir neçə gün	11.2	7.4	16.1	9.7	10.0	18.8
Həftədə 1 dəfə	2.4	1.6	2.3	2.3	1.7	1.5
Nadir hallarda	1.5	4.0	4.1	1.3	3.8	4.2
Heç vaxt	8	9	1.7	1.3	1.0	8

Dişlərin fırçalanması

Sorğuda iştirak edən şagirdlərin 53%-i gündə 1 dəfədən çox dişlərini yuyur, 34.8% gündə 1 dəfə, 9.2% ən azı həftədə 1 dəfə, 1.5% həftədə 1 dəfədən az, 1.6% heç vaxt dişlərini fırçalamadığını söylədilər.

Diaqram 37. Dişlərin fırçalanması

Fiziki aktivlik

Sağlamlıq davranışı insanların sağlamlığını qorumaq və ya yaxşılaşdırmaq, sağlamlıq problemlərinin qarşısını almaq və ya müsbət bədən görünüşünə nail olmaq məqsədi ilə həyata keçirilən fəaliyyətdir.

İntensiv fiziki aktivlik

Sorğudan toplanılan məlumatlara əsasən çox uşaq məktəb saatlarından kənar fiziki aktivliklə məşğul olurlar. Şagirdlərin üçdə biri gündəlik 4-6 saat olmaqla həftə ərzində fiziki məşğələlərlə məşğul olurlar.

Sorğuda iştirak edən şagirdlərdən son 1 həftə ərzində 11 yaşlı oğlanların 91.2%, 13 yaşlı oğlanların 91.1% heç vaxt fiziki aktivliklə məşğul olmamış, 8.2% çox az hallarda fiziki aktivliklə məşğul olurlar (Cədvəl 15).

Cədvəl 30. İntensiv fiziki aktivlik

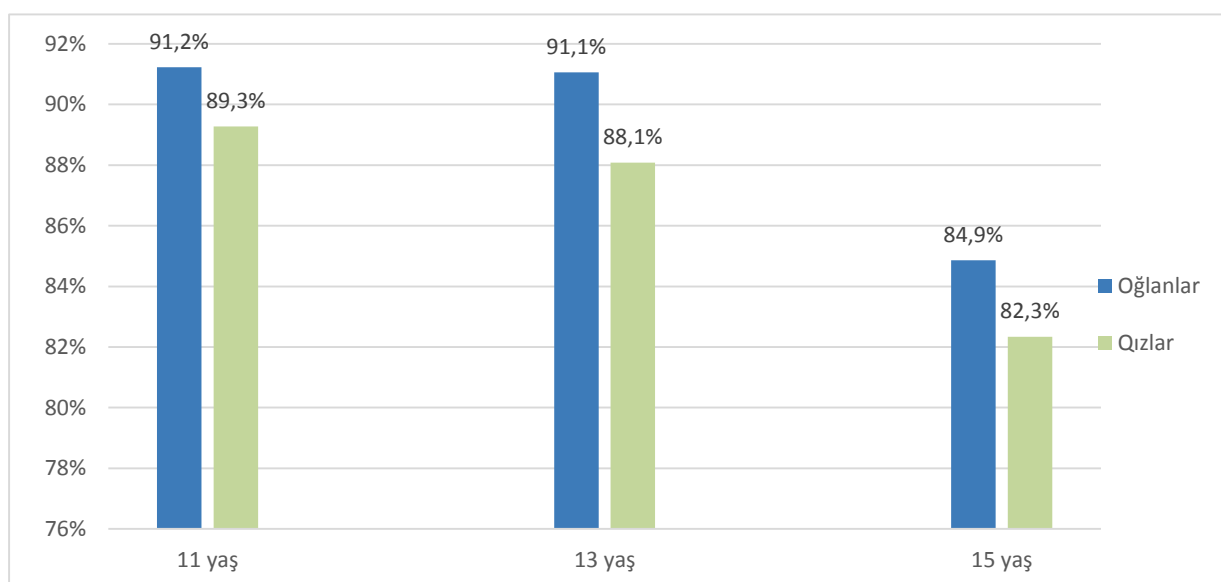
	Dərs saatları bitdikdən sonra məktəbdən kənar asudə vaxtınızda neçə dəfə təngnəfəs olanadək və ya tərleyenədək fiziki fəaliyyətlə məşğul olursunuz?	
1	Hər gün	18.6%
2	Həftədə 4-6 gün	12.1%
3	Həftədə 2-3 gün	18.9%
4	Həftədə 1 dəfə	14%
5	Ayda 1 dəfə	4.5%
6	Ayda 1 dəfədən az	3.7%
7	Heç vaxt	26.9%

Yeni yetmələrin orta və ya yüksək dərəcədə fiziki fəaliyyətlərlə müntəzəm məşğul olmaları fiziki və zehni sağlamlıq üçün faydalıdır. Fiziki sağlamlığa olan faydalar arasında bədən çəkisinin normaya salınması və xroniki xəstəliklərin risk faktorlarının (məsələn, yüksək qan təzyiqinin, xolesterolun səviyyəsinin) aradan qaldırılması daxildir, həmçinin fiziki cəhətdən bədən daha yaxşı inkişaf edir sağlam və güclü sümüklərin inkişafına nail olunur. Psixi sağlamlığa faydalara isə daha yaxşı əhval-ruhiyyə, depressiya riskinin azalması və akademik göstəricilərin yaxşılaşdırılması aiddirlər. Mövcud tövsiyələrə görə, uşaqların və yeni yetmələrin sağlam olmaları üçün onların gündəlik ən az 60 dəqiqə orta və yuxarı dərəcəli fiziki fəaliyyətlərlə məşğul olmaları zəruridir.

Fiziki fəaliyyətlərə - ürək döyüntüsünü və tənəffüs sürətini sürətləndirən hər hansı bir fəaliyyət, idman, məktəbdəki müxtəlif fiziki fəaliyyətlər, dostlarla oynamaq, gəzinti, qaçış, velosiped sürmə və ya skeytbord, rəqs etmək, hovuzda üzmə, futbol oynamaq və sörfinq daxildir.

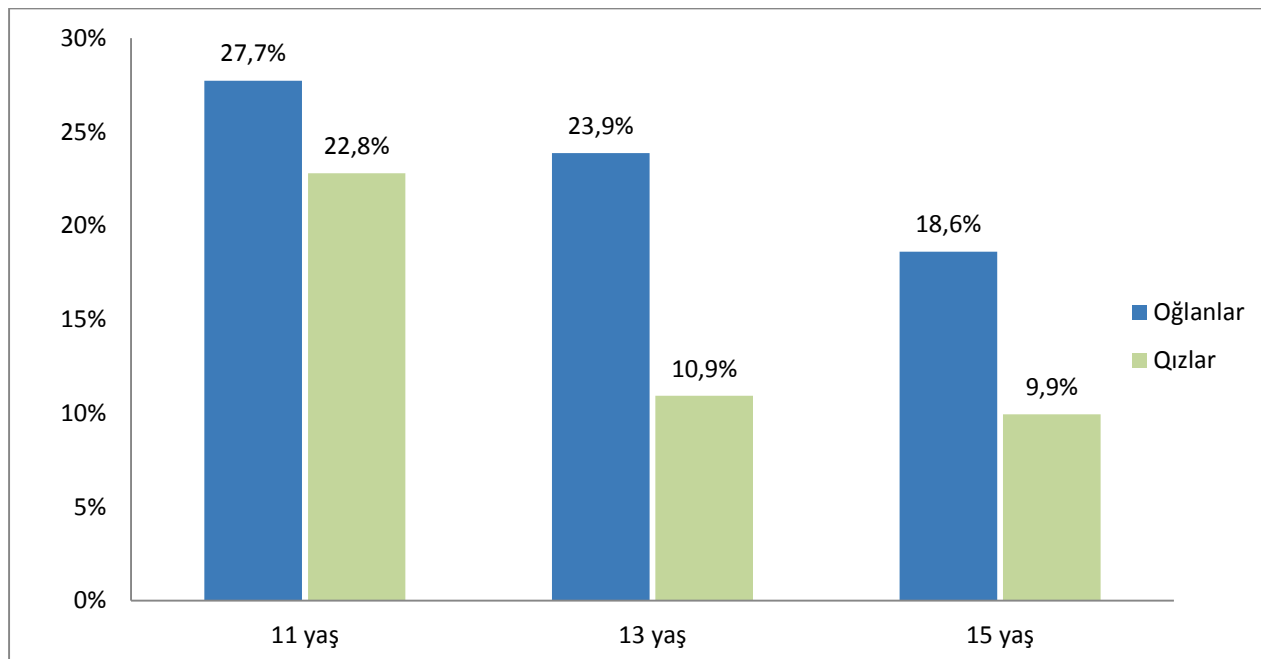
Toplanılan məlumatlara əsasən son bir həftədə əksər uşaq ən azı 60 dəqiqə fiziki aktivliklə məşğul olmuşdur: 91.2% – 11 yaşlı oğlanlar, 91.1% - 13 yaşlı oğlanlar, 84.9% - yaşlı oğlanlar. Qızlar arasında bu göstərici nisbətən aşağıdır: 11 yaşlı qızlar – 89.3%, 13 yaşlı qızlar – 88.1%, 15 yaşlı qızlar – 82.3% (Diaqram 20)

Diaqram 39. Uşaqların son bir həftədə ən azı 60 dəqiqə fiziki aktivliklə məşğul olma göstəricisi

Sorğu məlumatlarına əsasən 11 yaşlı oğlanların 27.7%-i və qızların 22.8%-i gündəlik fiziki aktivliklə məşğul olurlar. Bu göstərici 13 yaşlı oğlanlarda 23.9% qızlarda 10.9%; 15 yaşlı oğlanlarda 9.9% və qızlarda 18.9%-dir (Diaqram 21).

Diaqram 41. Gündəlik fiziki fəaliyyətlə məşğul olan yeniyetmələrin faizi

Sorğuda iştirak edən şagirdlər həftə içi televizor, DVD və videolara baxmayanlar 27.2%, təxminən yarım saat baxanlar 19.8%, gündə 1 saat baxanlar 21.8%, 2 saat baxanlar 14.9%, 3 saat baxanlar 8.3%, 4 saat baxanlar 2.7%, 5 saat baxanlar, 6 saat baxanlar 0.9%, 7 saat və daha çox baxanlar 1.7% təşkil edir (Cədvəl 16).

Cədvəl 32. Həftə sonları və həftə içi TV / DVD və Video oyunlarına ayrılan vaxt

	Həftə içi		Həftə sonu
27.2%	Baxmır	14.2%	Baxmır
19.8%	Təxminən yarım saat	15.9%	Təxminən yarım saat
21.8%	Gündə 1 saat	16.2%	Gündə 1 saat
14.9%	Gündə 2 saat	23.1%	Gündə 2 saat
8.3%	Gündə 3 saat	12.1%	Gündə 3 saat
2.7%	Gündə 4 saat	8.3%	Gündə 4 saat
2.6%	Gündə 5 saat	3.7%	Gündə 5 saat
0.9%	Gündə 6 saat	1.8%	Gündə 6 saat
1.7%	Gündə 7 saat və daha çox	4.6%	Gündə 7 saat və daha çox

Uşaqlardan həftə içi gün ərzində asudə vaxtlarında 2 saatdan çox kompüter oyunları oynayanlar 16.8%, həftəsonu kompüter oyunları oynayanlar 16.1%-dir. Biliklərini artırmaq üçün gün ərzində asudə vaxtlarında 2 saatdan çox kompüterdən istifadə edənlər həftə içi 19.8%, həftəsonu 30.3%-dir (Cədvəl 17).

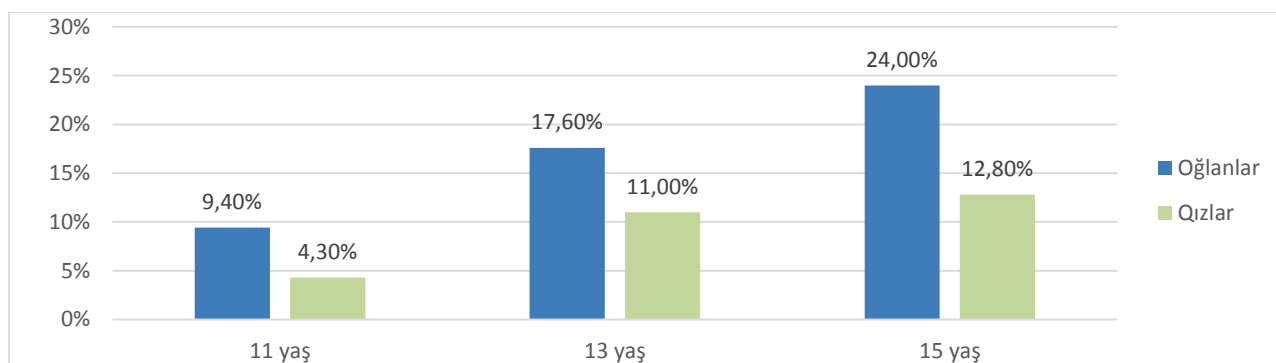
Cədvəl 34. Kompüterdən istifadə: oyunlar üçün və bilikləri artırmaq üçün

	Həftə içi kompüter oyunları	Həftəsonu kompüter oyunları	Həftəiçi kompüterdən istifadə	Həftəsonu kompüterdən istifadə
Gündə 2 və daha çox	16.8%	36.1%	19.8%	30.3%

Sorğuda iştirak edən şagirdlərin 11 yaşlı oğlanların 9.4%, 13 yaşlı oğlanların 17.6%, 15 yaşlı oğlanların isə 24.0% ev tapşırıqlarını yerinə yetirmək, e-mail yazmaq, sosial şəbəkələrdən istifadə etmək (Twitter, Facebook), mesajlaşmaq, internetdə məşğul olmaq üçün hər gün 2 və daha çox saat istifadə edirlər.

Sorğuda iştirak edən şagirdlərin 11 yaşlı qızların 4.3%, 13 yaşlı qızların 11.0%, 15 yaşlı qızların isə 12.8% ev tapşırıqlarını yerinə yetirmək, e-mail yazmaq, sosial şəbəkələrdən istifadə etmək (Twitter, Facebook), mesajlaşmaq, internetdə məşğul olmaq üçün hər gün 2 və daha çox saat istifadə edirlər (Diaqram 22).

Diaqram 43. İnternetdən istifadə

Uşaqlar arasında fiziki aktivlik səviyyəsini ölçmək üçün nəzərdə tutulan smartfonda proqram əlavəsindən (aplikeyşn) istifadənin göstəricisi çox azdır, belə ki, 79.5% şagirdə həmin əlavə yoxdur, 11.3% yeniyetmənin smartfonunda proqram əlavəsi (aplikeyşn) var, lakin aktiv olaraq istifadə etmirlər. 9.1%-da yeniyetmənin Smartfonunda proqram əlavəsi (aplikeyşn) var və aktiv olaraq istifadə edirlər.

Qeyd etmək lazımdır ki, 82.9% respondentdə ürək döyüntülərini izlənməsi üçün monitor/xronometrlər yoxdur, 9.2%-də bu cihazların olmasına baxmayaraq aktiv istifadə etmirlər, aktiv olaraq istifadə edənlər isə 8.0% təşkil edir.

Sorğuda iştirak edən şagirdlərin 20.9% evdən məktəbə getmək üçün 5 dəqiqədən az vaxt sərf edənlər, 5-15 dəq vaxt sərf edənlər 46.3%, 15-30 dəq vaxt sərf edənlər 24.6%, 30 dəq-1 saat vaxt sərf edənlər 6.1%, 1 saatdan çox vaxt sərf edənlər isə 2.2% təşkil edir. Sorğuda iştirak edən şagirdlərin 75.6% evdən məktəbə piyada, velosipedlə 1.2%, avtobus, qatar, tramvay, metro ilə 7.6%, maşın, motosikl və ya mopedlə 14.6%, digər vasitələrlə gedənlər 1.0% təşkil edir.

Toplanan məlumatlara görə, sorğu iştirakçılarının 79.6%-i məktəblərə çatmaq üçün daha böyük və təhlükəsiz piyada yollarının və ya səkilərin olmasını vacib və ya çox vacib hesab edir; Sorğuda iştirak edənlərin 84,1%-i yol keçidlərinin təhlükəsizliyindən narahatdır; Bütün iştirakçıların 82,9%-i məktəblərində şəxsi əşyalar üçün kabinetlərin olmasını istəyirlər (Cədvəl 18).

Cədvəl 36.Məktəbə gedərkən piyada və ya velosiped sürməyə həvəsləndirən amillər

	Çox əhəmiyyətlidir	Əhəmiyyətlidir	Əhəmiyyətli deyil	Əmin deyiləm
Piyadalar və ya velosiped sürmək üçün yol	46.7%	30.5%	12.0%	10.9%
Daha geniş səkilər və ya piyada yolları	38.5%	41.1%	9.6%	10.8%
Daha az avtomobil hərəkəti olan yollar	43.4%	33.5%	13.7%	9.5%
Məktəbdə velosipedləri qoymaq üçün təhlükəsiz yerlər	40.3%	32.6%	15.0%	12.1%
Yolu keçmək üçün təhlükəsiz yerlər	59.1%	25.0%	9.5%	6.3%
Birlikdə yol gedə biləcəyim insanlar	41.4%	37.6%	10.7%	10.3%
Zorakılığa və ya hücumla məruz qalmaqdan əmin olmaq	50.2%	27.2%	9.7%	12.8%
Məktəbdə şəxsi əşyaları qoymaq üçün şkaflar	52.1%	30.8%	8.7%	8.4%
Məktəbə yaxın ərazidə yaşamaq	42.6%	36.2%	14.4%	6.8%
Daha yaxşı küçə işıqlandırılması	54.9%	30.3%	8.1%	6.6%

Sorğunun nəticələrinə əsasən 65.9% respondent ərazilərinin gəzmək və ya oynamaq üçün təhlükəli olduğunu bildirib. 62.9% respondent inanır ki, onların ailə üzvlərindən birinin onlarla oynamaq imkanları var (Cədvəl 19).

Cədvəl 38. Fiziki fəaliyyət mühiti ilə əlaqəli nəticələr

	Tamamilə doğrudur	Qərarlısızam	Tamamilə səhvdir
Gün ərzində tək gəzmək və ya tək oynamaq təhlükəsizdir	34.1%	33.7%	32.2%
Evin yaxınlığında oynamaq üçün başqa uşaqlar var	74.9%	16.0%	9.1%
Həyəətə çıxıb oynamaq üçün ailədə kimsə var	62.9%	13.7%	23.5%
Evə yaxın ərazidə mənim oynaya biləcəyim oyun meydançaları və parklar var	40.9%	17.6%	41.5%
Məktəbdə qaça biləcəyim oyun meydançaları və ya sahələr var	67.9%	14.1%	18.0%
Evdən çıxarkən həmişə valideynlərimə harada olduğum haqqında məlumat verməliyəm	84.4%	11.5%	4.1%
Evdən çıxarkən müəyyən edilmiş vaxtda evə qayıtmalıyam	78.1%	13.8%	8.2%

5. RİSK YARADAN DAVRANIŞLAR

- ▶ Ümumiyyətlə sorğuda iştirak edən şagirdlərin 72% -i son bir neçə ayda məktəbdə təhqir olunmadığını qeyd edir (“bullying” olmamışdır); 16,6% bu halın bir və ya iki dəfə baş verdiyini, 7,6%- ayda təxminən 2-3 dəfə, 1,7% həftədə bir dəfə və 2,2% bunun həftədə bir neçə dəfə baş verdiyini bildirdi.
- ▶ Toplanan məlumata görə, hər hansı bir spirtli içkinin qəbulu üstün tutulmur. Ancaq ən çox istifadə edilən spirt pivədir: yeniyetmələrin 4.8%-i ən azı bir dəfə pivə qəbulunu sınaqdan keçirmişdir.
- ▶ İştirakçıların 98,1%-i bütün həyatı boyu və son 30 gündə heç vaxt marixuanadan istifadə etməyiblər, 1,9% isə hərdən marixuanadan istifadə edib və onlardan 1.1% -i isə son 30 gündə ondan istifadə etmişdir.
- ▶ Siqaret çəkməyənlər 80,2% -dir, lakin hələ də uşaqların təxminən beşdə biri və ya 19,8% siqaret çəkmiş və ya buna cəhd etmişdir; uşaqların təxminən 14% -i heç olmazsa bir dəfə alkoqol qəbuluna can atmışdır, yeniyetmələrin ən azı 5% -i həftədə bir dəfə alkoqol qəbul edir və 3%-li marixuanadan istifadə edir.
- ▶ Şagirdlərin əksəriyyəti (91.9%) intihar etmək barədə ciddi düşünmür, lakin 8.1% bu barədə ciddi düşünür.
- ▶ Valideynlərdən hər hansı biri və ya evdəki digər yetkin şəxs sizi təhqir edirmi və ya alçaldırmı, hədələyirmi və yasızı istəmədiyini hiss etdirirmi sualına - 90.5% mənfi cavab vermişdir, 8.3% -i 1 və ya 2 dəfə belə hallara məruz qaldığını və 1,2% -isə dəfələrlə qarşılaşdığını bildirmişdir.

Tütünçəkmə, spirtli içkilər və narkotik maddələrdən istifadə

Sorğuda iştirak edən oğlanların 7.2%-i qızların 3.8 % həyatı boyu siqaret çəkmişlər, lakin son 30 gündə siqaret çəkənlərin nisbəti azalmışdır (3.6% oğlan, 2.5% qız). 13 və 15 yaş arasında siqaret çəkənlərin nisbəti cədvəldə göstərilmişdir.

Cədvəl 40. Həyatı boyu bir gün siqaret çəkənlərin nisbəti cədvəli

		Həyatı boyu		total
		Heç vaxt	İstifadə etmişdir	
Cinsi	Oğlanlar	1077	83	1160
		92.8%	7.2%	100.0%
	Qızlar	1285	51	1336
		96.2%	3.8%	100.0%

Cədvəl 42. Son 30 gün ərzində siqaret çəkənlərin nisbəti cədvəli

	Heç vaxt	İstifadə etmişdir
Oğlanlar	1112	42
	96.4%	3.6%
Qızlar	1302	33
	97.5%	2.5%

Həmyaşlıların zərərli maddələrdən istifadə etməsi halları

Cavab verən şagirdlərin 80,2%i heç vaxt siqaret çəkməsə də, 19,8% siqaret çəkməyə cəhd edib və ya çəkib. 14% şagird alkoqollu içki içməyə cəhd edib, 5% şagird son bir həftədə spirtli içki içib və 3% şagird narkotik maddə istifadə etdiyini bildirib (Cədvəl 22).

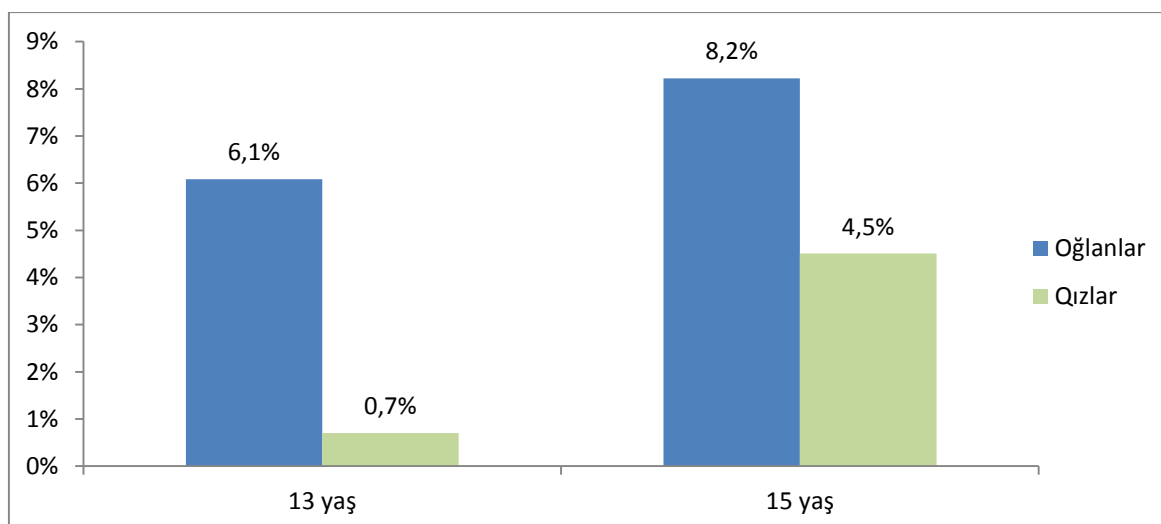
Cədvəl 44. Respondentlərin dostlarının zərərli vərdişləri ilə bağlı fikirləri

Sizin fikrinizcə dostlarınızdan neçə nəfər...					
	Heç biri	Azı	Bəziləri	Çoxu	Hamısı
Siqaret çəkir	80.2%	10.5%	6.9%	1.2%	1.3%
Spirtli içki qəbul edir	86.2%	5.8%	5.8%	0.9%	1.3%
Həftədə ən az bir dəfə sərxoş olur	94.9%	2.6%	1.0%	0.3%	1.2%
Narkotiklərdən istifadə edir	97.0%	1.0%	0.5%	0.2%	1.2%

13 yaşlı şagirdlər arasında 3.2%-i və 15 yaşlı şagirdlər arasında 6.2%-i həqiqətən həyatlarında ən azı bir dəfə sərxoş olduqlarını bildirmişlər. Oğlan və qızlar arasında yaş artdıqca bu göstəricilər də artır.

13 yaşlı oğlanlardan 6.1%-i alkoqol qəbul etdiyini bildirmişdir. Qızların isə 0.7%-i həyatlarında bir dəfə alkoqollu içki qəbul etmişdir. 15 yaşlı oğlanların 8.2%-i, qızların isə 4.5%-i alkoqollu içki içməyə cəhd etmişlər (Diaqram 23).

Diaqram 45. Həyatı boyu heç olmasa bir dəfə spirtli içki qəbul edənlər

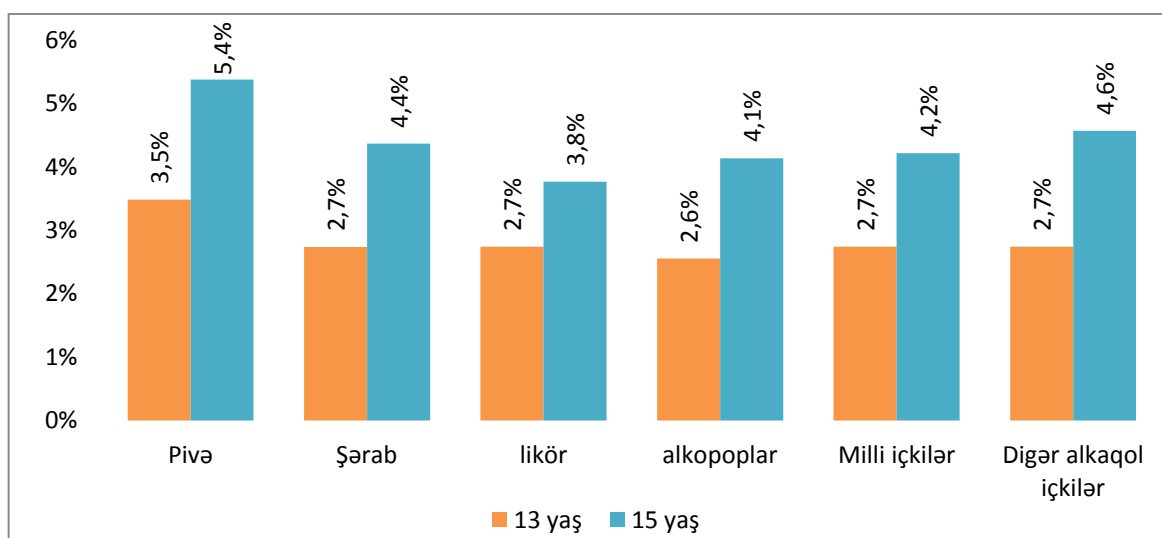
Toplanılan məlumatlara əsasən demək olar ki, alkoqollu içkilərdən istifadəyə üstünlük verilir. Ən çox istifadə edilən alkoqollu içki pivədir – 4.8%. Digər içkilərin (şərab, Likör, vodka və s.) istifadə nisbəti Cədvəl 23-də verilmişdir.

Cədvəl 46. Alkoqollu içkilərdən istifadənin göstəriciləri

	Pivə	Şərab	likör	alkopoplar	Milli içkilər	Digər alkoqol içkilər
Hər gün	4.8%	3.8%	3.8%	3.6%	3.8%	4.0%
Hər həftə	0.4%	0.4%	0.6%	0.6%	0.7%	0.5%
Hər ay	1%	0.6%	0.4%	0.5%	0.5%	0.4%

Sorğunu cavablandırmış 13-15 yaşlı gənclər (n = 2410) arasında alkoqollu içkiləri qəbul etmə tezliyi yaş artdıqca artır. Oğlanlar qızlardan iki dəfə artıq alkoqollu içki qəbul edirlər (Diaqram 24)

Diaqram 47. Alkoqol istifadəsinin spesifik tezliyi

Ancaq 15 yaşlılar arasında tətbiq edilən suallar

15 yaşlı respondentlərin cavablarına əsasən, 69.7% uşaq son 12 ay ərzində və 30.3% uşaq həyatları boyu heç vaxt alkoqollu içki qəbul etməmişlər.

Cədvəl 48. Sorğu iştirakçılarının spirtli içkiləri qəbul etməsinin səbəbləri

	Heç vaxt	Nadir hallarda	Bəzən	Çox vaxt	Həmişə
... çünki partidən (şənlik-bayram) zövq almağa kömək edir	93.1%	3.0%	1.4%	0.8%	1.8%
... çünki depressiyada və ya əsəbi olarkən kömək edir	93.8%	3.1%	1.4%	0.7%	1.0%
... çünki pis əhvaliruhiyyədə olarkən sevindirir.	93.8%	2.4%	1.9%	0.7%	1.4%
... çünki xoş bir hiss verir.	92.7%	3.3%	1.9%	0.8%	1.1%
... xoşlanmaq və ya kefimi qaldırmaq üçün	94.1%	1.9%	2.1%	0.7%	1.4%
... çünki yığıncaqları daha əyləncəli edir	93.5%	2.9%	1.9%	0.7%	1.1%
... olduğunuz qrupa uyğunlaşmaq üçün	92.7%	2.4%	1.9%	0.7%	1.4%
... çünki yığıncaq və bayramları daha maraqlı edir	91.3%	4.3%	2.2%	0.7%	1.5%
... problemləri unutmaq üçün	92.7%	3.9%	1.1%	1.0%	1.3%
... çünki əyləncəlidir	93.1%	2.7%	2.1%	0.8%	1.3%
... sevilmək üçün	94.4%	2.0%	1.5%	0.7%	1.4%
... özünü kənarda qalmış hiss etməmək üçün	94.2%	2.0%	2.1%	0.5%	1.2%
... çünki partidən (şənlik-bayram) zövq almağa kömək edir	93.3%	3.7%	1.0%	0.5%	1.5%
... çünki depressiyada və ya əsəbi olarkən kömək edir	94.7%	3.3%	1.0%	0.3%	0.8%
... çünki pis əhvaliruhiyyədə olarkən sevindirir.	94.2%	3.3%	1.5%	0.3%	0.8%

HBSC AZƏRBAYCAN ÜZRƏ MİLLİ TƏDQIQAT

... çünki xoş bir hiss verir.	93.0%	3.3%	1.8%	0.5%	1.5%
... xoşlanmaq və ya kefimi qaldırmaq üçün	93.7%	1.8%	3.3%	0.3%	1.0%
... çünki yığıncaqları daha əyləncəli edir	94.2%	2.3%	2.0%	0.5%	1.0%
... olduğunuz qrupa uyğunlaşmaq üçün	92.5%	2.3%	2.3%	2.0%	1.0%
... çünki yığıncaq və bayramları daha maraqlı edir	93.0%	3.8%	1.8%	0.5%	1.0%
... problemləri unutmaq üçün	94.9%	2.5%	1.0%	0.8%	0.8%
... çünki əyləncəlidir	94.2%	3.0%	1.5%	0.5%	0.8%
... sevilmək üçün	95.5%	1.3%	1.3%	1.0%	1.0%
... özünü kənarında qalmış hiss etməmək üçün	94.7%	1.5%	2.5%	0.5%	0.8%

İştirakçıların 98,1%-i bütün həyatı boyu və son 30 gündə heç vaxt marixuanadan istifadə etməyiblər, 1,9% isə hərdən marixuanadan istifadə edib və onlardan 1.1% -i isə son 30 gündə ondan istifadə etmişdir.

Cədvəl 50. Son 30 gündə marixuanadan istifadə

	Həyatı boyu	Son 30 gün ərzində
Həyatınız boyu	Heç vaxt	
15	96.5%	96.9%
	1229	1206

Kobud davranış və yaxud hədələmək (bullying)

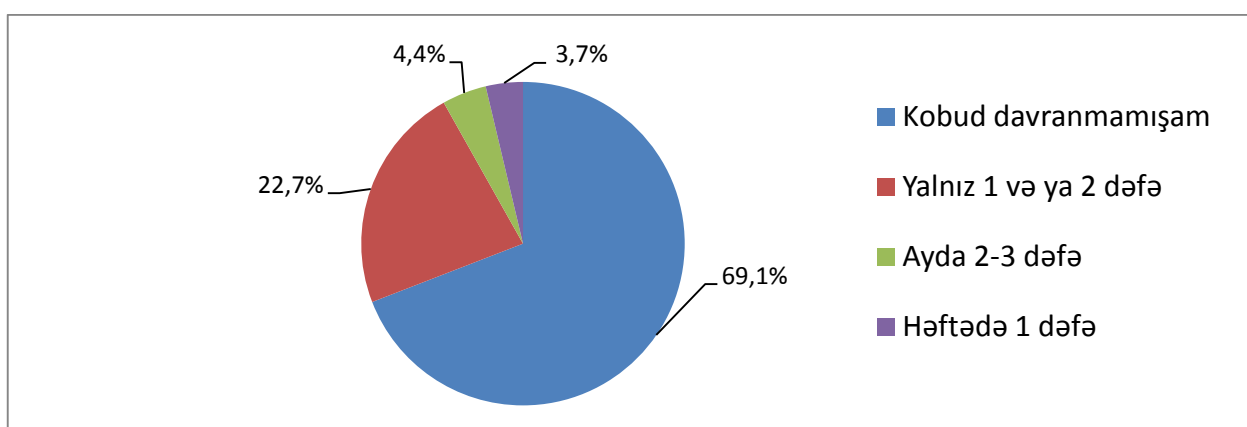
Hədələmək (bullying) - söz, fiziki təsir və ya sosial davranışlar vasitəsi ilə digərlərinə təkrar olaraq və qəsdən fizioloji, sosial və ya fiziki əzab verməkdir. Fərdlər və ya qruplar əldə edilmiş üstünlüklərindən sui-istifadə edərək ayrı-ayrı fərdlərə və ya bir neçə nəfəri hədələyir və belə hallarda məruz qalanlar onun təkrarlanmasının qarşısını ala bilmirlər.

Hədələmək - üz-üzə və ya onlayn şəkildə, müxtəlif rəqəmsal platformalar və qurğular vasitəsilə baş verə bilər və aşkar (açıq) və ya gizli ola bilər. Hədələmə davranışı təkrarlanır və ya zaman keçdikcə təkrarlanmaq potensialına malikdir (məsələn, rəqəmsal materialların paylaşılması yolu ilə).

Hər hansı bir formada və ya hər hansı bir səbəbdən baş vermiş hədələmə (bullying), birbaşa, orta və uzun müddətli təsir göstərə bilər və bu təsire bəzən ətrafdakılar da məruz qala bilərlər. Təsadüfi baş verən hadisələr və ya münaqişələr və ya bərabər şəraitdə olanlar arasındakı olan konflikt, istər üz-üzə istərsə də onlayn hərəkət-zorba gəlmək kimi təsnif edilmir.

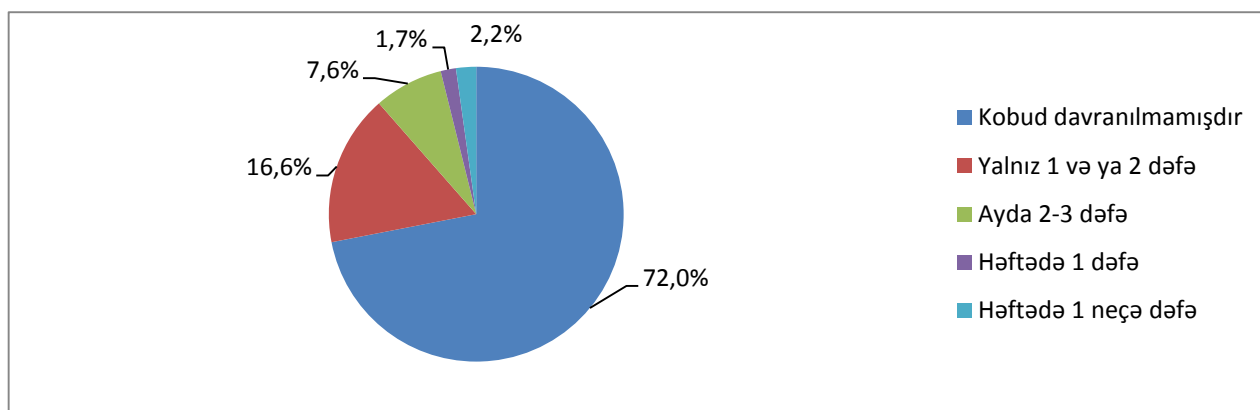
Digər şəxslərlə məktəbdə son bir neçə ay ərzində kobud davranan şagirdlər 69.1%, bir və ya iki dəfə 22.7%, ayda iki və ya üç dəfə 4.4% və həftədə bir dəfə 3.7%-dir (Diaqram 25).

Diaqram 49. Son bir neçə ay ərzində məktəbdə digər şəxslərlə kobud davranma göstəricisi

Sorğuda iştirak edən şagirdlərin 72%-nə qarşı son bir neçə ayda məktəbdə kobud davranılmış; 16,6% şagird bu halın bir və ya iki dəfə baş verdiyini, 7,6% ayda təxminən 2-3 dəfə, 1,7% həftədə bir dəfə və 2,2% şagird onlara qarşı kobud davranışın həftədə bir neçə dəfə baş verdiyini bildirdi (Diaqram 26).

Diagram 51. Son bir neçə ay ərzində məktəbdə onlara qarşı kobud davranış baş verən şagirdlərin nisbəti

Son bir neçə ay ərzində hərbə-zorbaya məruz qalanlar: 11 yaşlı oğlan uşaqları arasında 31,6%, 13 yaşlı uşaqlar arasında 32,5%, 15 yaşlılar arasında isə 40,7% təşkil edir. Qızlar arasında nisbət oğlan uşaqlarına nisbətən daha azdır: 11 yaşlı qızlar arasında 18,8%, 13 yaşlı qızlar 27.8% və 15 yaşlılar arasında isə 34.5% (Cədvəl 26) təşkil edir.

Cədvəl 52. Kobud davranışa məruz qalanlar

	11 yaş	13 yaş	15 yaş
Oğlan	31.6%	32.5%	40.7%
Qız	18.8%	27.8%	34.5%
Cəmi	25.3%	30.0%	37.3%

Son 12 ay ərzində bəzi daimi fəaliyyətləri dayandırdıqları üçün (iki həftə və ya daha çox davam edən) hər gün özünü çox kədərli və ya ümitsiz hiss edənlər 23,5% şagird; hiss etməyənlər 76,5% şagird təşkil etmişdir.

Son ay ərzində intihara cəhd barədə ciddi düşüncələr 8,1%; düşüncməyənlər 91,9%-dir.

Son 12 ay ərzində intihar etmək üçün qəti planı olanlar 16,9%; planı olmayanlar 83,1% şagird olub.

Həyatı boyu heç vaxt valideyn və ya evdə olan digər bir yetkin şəxs tərəfindən vurulub, döyülüb və ya fiziki cəhətdən zərərə məruz qalmayanlar 89,1%; 1 və ya 2 dəfə məruz qalanlar 9,2%; dəfələrlə məruz qalanlar 1,7%; son 12 ayda heç vaxt valideyn və ya evdə olan digər bir yetkin şəxs tərəfindən vurulub, döyülüb və ya fiziki cəhətdən zərərə məruz qalmayanlar 92,2%; 1 və ya 2 dəfə məruz qalanlar 6,6%; dəfələrlə məruz qalanlar 1,2%-dir.

Həyatı boyu heç vaxt valideyn və ya evdə olan digər bir yetkin şəxs tərəfindən söyülüb,

təhqir edilib və ya evdə arzuolunmaz adam kimi hiss etdirilməyənlər 90,5%; 1 və ya 2 dəfə hiss etdirilənlər 8,3%; dəfələrlə hiss etdirilənlər 1,2%.

Sorğuda iştirak edən şagirdlərə qarşı laqeyd münasibət (fiziki laqeydlik) həyatı boyunca görməyənlər 88.1%, son 12 ayda görməyənlər 87.9% təşkil etmişdir. Amma valideyniniz və ya Sizə qayğı göstərən şəxsin uzun müddət Sizi kifayət qədər yemək və ya su ilə, təmiz geyimlə və ya yaşamaq üçün təmiz və isti yerlə təmin etmədiyi hal olubmu sualına həyatı boyunca 1 və ya 2 dəfə cavab verənlərin sayı 2.9%, son 12 ayda isə 3.7%, həyatım boyu dəfələrlə bu hall təkrarlanıb 9.0%, son 12 ayda isə 8.5% təşkil etmişdir.

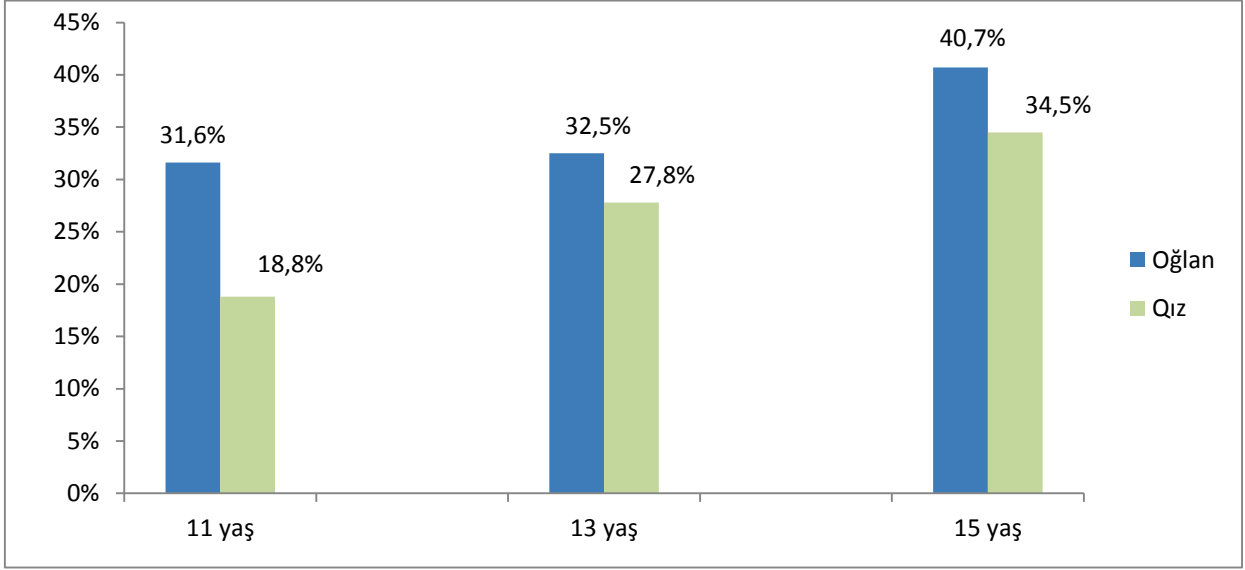
Həyatı boyu heç vaxt yaşadığı evdə böyük yaşlı şəxslər tərəfindən ümumiyyətlə sevilmədiyini hiss etməyənlər 89%; 1 və ya 2 dəfə hiss edənlər 6,3%; dəfələrlə hiss edənlər 4,8%.

Son 12 ayda heç vaxt yaşadığı evdə böyük yaşlı şəxslər tərəfindən ümumiyyətlə sevilmədiyini hiss etməyənlər 85,1%; 1 və ya 2 dəfə hiss edənlər 10,4%; dəfələrlə hiss edənlər 4,5%-dir.

Həyatı boyu heç vaxt valideynlərindən birinin (doğma və ya ögey) digərini şillə ilə vurması, itələməsi, döyməsi, yumruqlaması və ya ona qəsdən zərər yetirilməsinə şahid olmayanlar 94,2%; 1 və ya 2 dəfə şahid olanlar 3,8%; dəfələrlə şahid olanlar 1,9%. Son 12 ayda heç vaxt valideynlərindən birinin (doğma və ya ögey) digərini şillə ilə vurması, itələməsi, döyməsi, yumruqlaması və ya ona qəsdən zərər yetirilməsinə şahid olmayanlar 94,5%; 1 və ya 2 dəfə şahid olanlar 3,4%; dəfələrlə şahid olanlar 2,2%-dir.

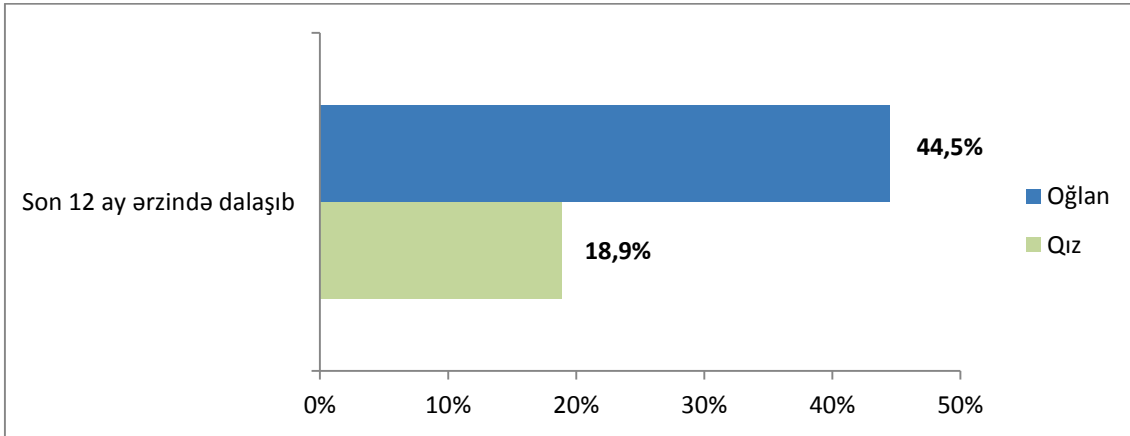
Oğlanlar qızlardan daha çox təcavüzkar rolunu oynamağa çalışırlar. Bununla birlikdə, təcavüzkar kimi iştirak edən respondentlərin nisbəti həm oğlan, həm də qızlar üçün yaşla bərabər artır, beləliklə, 15 yaşında hər ikinci oğlan və hər üçüncü qız təcavüzkar kimi çıxış edir (Diaqram 27).

Diaqram 53. Digərlərinə qarşı təcavüzkar hərəkət etməyən şagirdlərin nisbəti

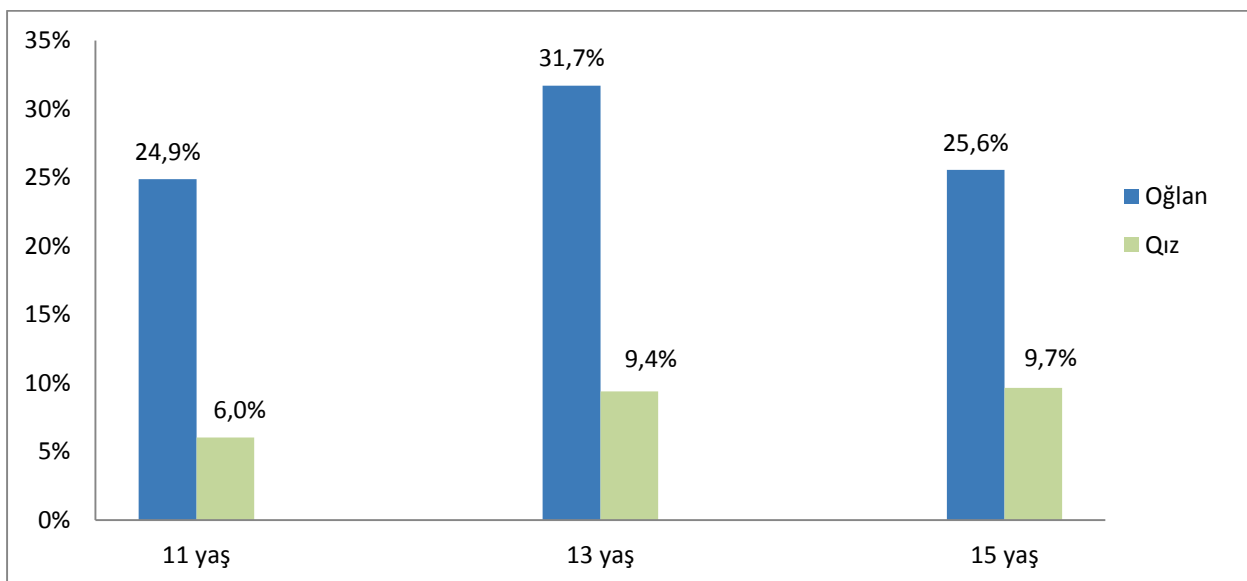
Bütün yaş qruplarında 14,1% şagird son bir neçə ay ərzində internetdən istifadə edərək neçə dəfə digər şəxslərlə kobud davranmışlar və alçaldıcı tərzdə rəftar (kobud mesajlar göndərmək, incitmək, cıratmaq, söyüş söymək, təhqir etmək, heyvan adı ilə çağırmaq) etmişdirlər. 90.6% şagirdə son bir neçə ayda internetdə onlara qarşı kobud davranış və alçaldıcı rəftar olmayıb. Sorğuda iştirak edənlərin Son 12 ay ərzində 68.3% dalaşmayıblar, 14.2% şagird 1 dəfə, 6.2% şagird 2 dəfə, 4.2% şagird 3 dəfə, 7.1% şagird 4 dəfə və daha çox fiziki olaraq (əlbəyaxa) dalaşmışdılar (Diaqram 28).

Diaqram 55. Son 12 ay ərzində dalaşıb

Yaş artdıqca, başqaları ilə dava salmaqda iştirak edən yeniyetmələrin nisbəti həm oğlanlar və həm də qızlar arasında artır və oğlanlar: 11 yaşlarda 24,9%; 13 yaşlılarda 31,7%; 15 yaşlılarda - 25,6% və qızlar: 11 yaş 6,0%, 13 yaşlılarda 9,4%, 15 yaşlılarda 9,7% təşkil edir (Diaqram 29). Oğlanlarda yeganə istisna olaraq 13 yaşlıları göstərmək lazımdır və bu göstərici daha yüksəkdir (31,7%).

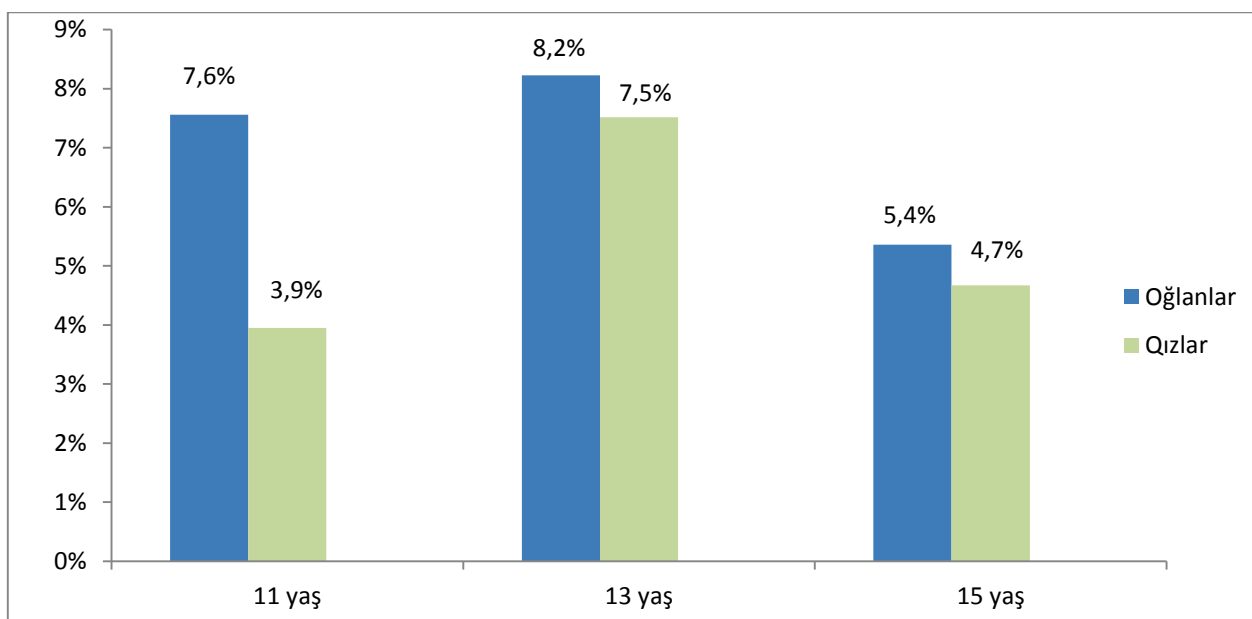
Diaqram 57. Son 12 ay ərzində 2 və daha çox davaya cəlb olunan şagirdlərin nisbəti

Xəsarətlər dünya miqyasında ciddi bir ictimai sağlamlıq narahatlığı doğurur və gənclər üçün əhəmiyyətli bir sağlamlıq riskini ifadə edir. Xəsarətlərin əksəriyyəti ölümcül deyil, lakin yenə də sağlamlıq və sağlamlıq nəticələrini, habelə səhiyyə xidmətlərinə tələb qoyurlar. Yeniyetməlik dövründə həmyaşıdları arasında olan fiziki zorakılıq gənclər arasında, xüsusən də gənc kişilərdə yaralanmaların əsas səbəbi kimi qəbul edilmişdir.

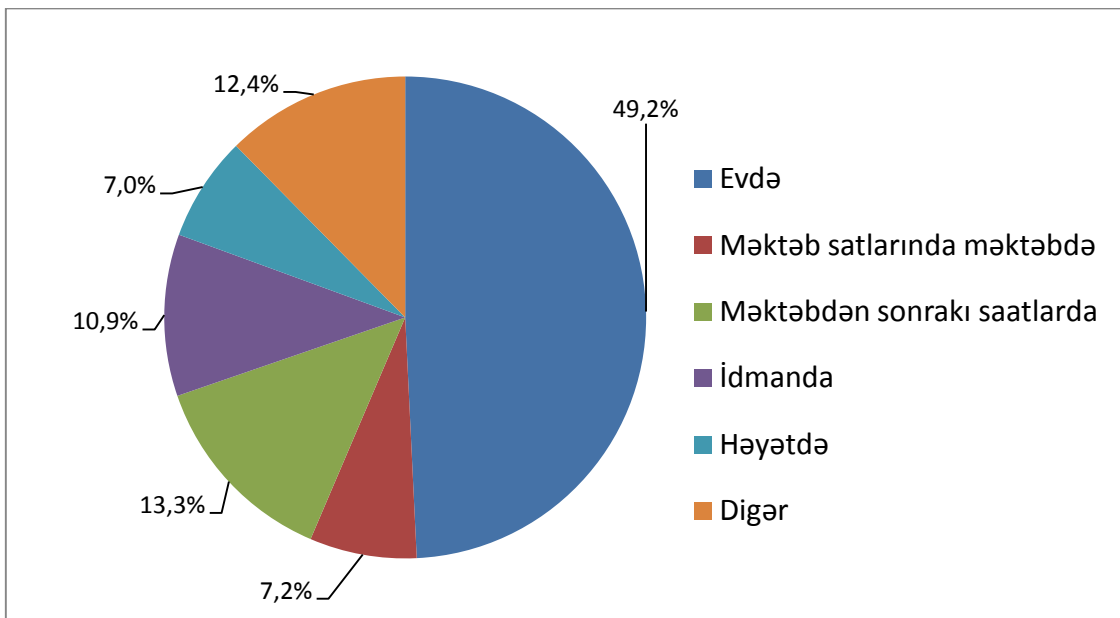
Sorğunun cavablarına əsasən son 12 ay ərzində 71.2% iştirakçılar heç bir yara və ya xəsarət almamışdır, aldıkları xəsarətə görə 21.4% respondentlər bir dəfə, 4.4%-i iki, 0.6%-i üç dəfə və 1.2%-i dörd dəfə həkimə və ya tibb işçisinə müraciət etmişdir (Diaqram 30).

Diaqram 59. Travmaların yaşlara görə paylanması

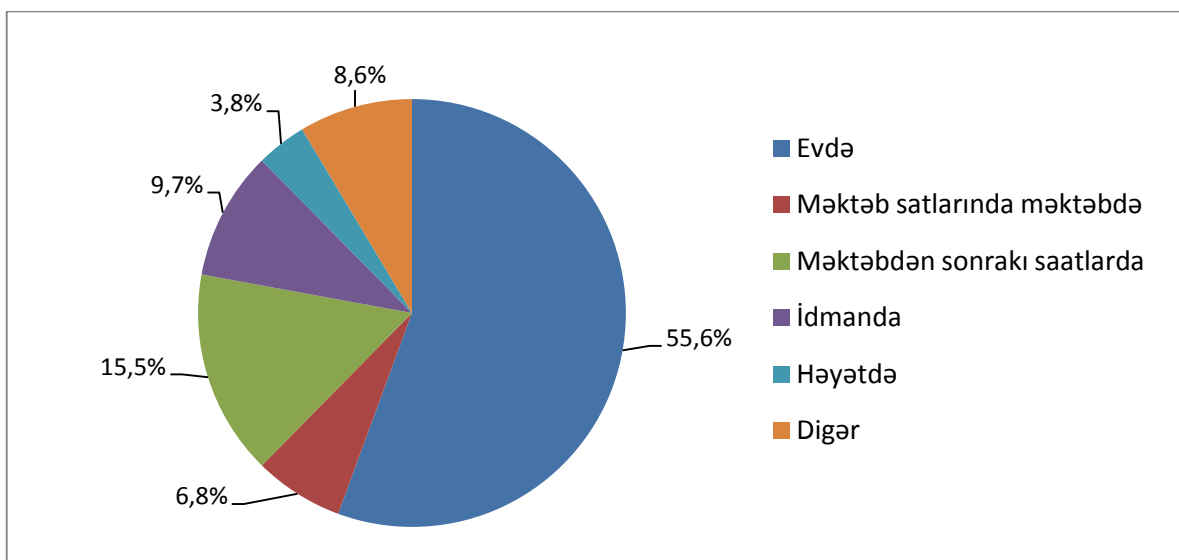
Son 12 ay ərzində heç bir xəsarət almayanlar 1037 nəfər, xəsarət alanların sayı isə 229 nəfər olmuşdur. Xəsarət alan oğlanlardan 49.2%-i evdə və ya həyətdə xəsarət almışlar. Digər yaralanmalar və xəsarətlərin nisbəti 31-ci Diaqramda verilib.

Diaqram 61. Oğlanlar arasında yaralanma halları

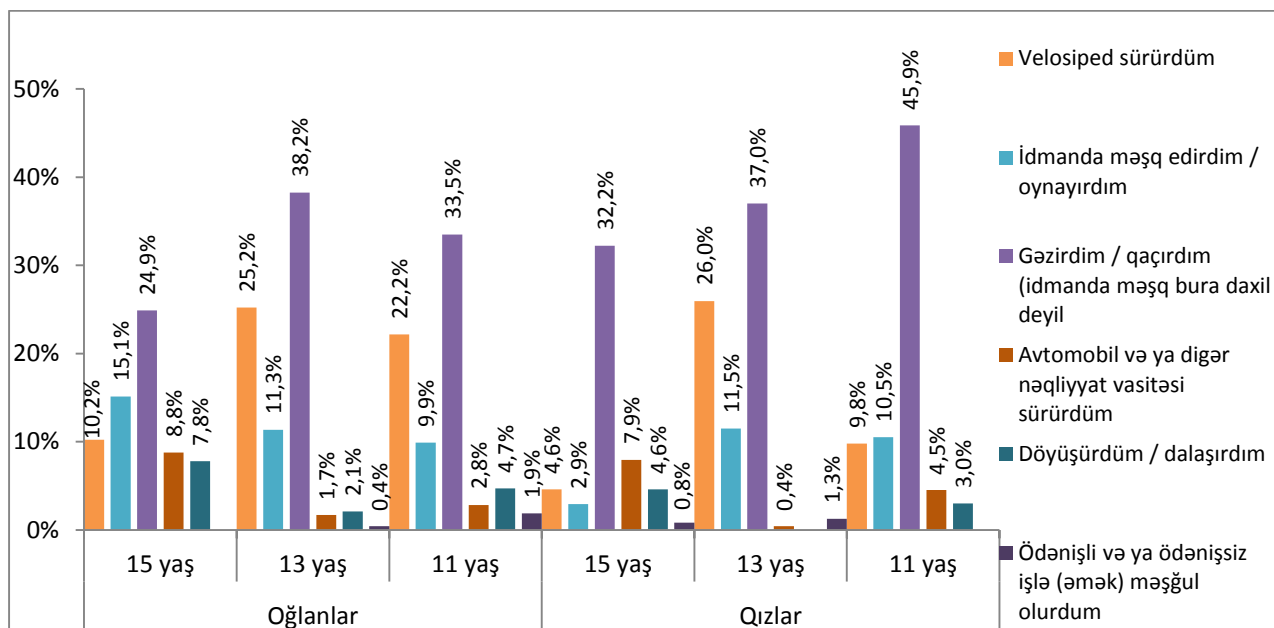
Qızların 55.6%-i evdə və ya həyətdə, digərləri müxtəlif yerlərdə xəsarət almışlar (Diaqram 32)

Diaqram 63. Qızlar arasında yaralanma halları

Yalnız üçdə bir şagird gəzərkən, qaçarkən (idmanla məşğul olmaq bura daxil deyil) və dördə bir şagird velosiped sürərkən xəsarət almışlar (Diaqram 33).

Diaqram 65. Şagirdlər xəsarəti (travmanı) alarkən nə edirdilər sualının cavablar nisbəti

71.2% şagird son 12 ay ərzində heç bir xəsarət almamışdırlar. 23.5% şagird xəsarət almış, lakin məktəbdə dərslər buraxmamışdır. 4.2% şagird isə aldıkları xəsarətdən günlərlə yataqda yatmalı olmuş və nəticədə məktəbdə dərslər buraxmışdır. Ümumilikdə 73.3% şagird məktəbdə 1-6 gün dərslər buraxmışdır (Cədvəl 27).

Cədvəl 54. Yaralanma faizinə əsasən buraxılmış dərslər günlərinin sayı

Gün	Say	Faiz
1-6	140	73,3%
7-12	22	11,5%
13-20	12	6,3%
21-26	0	0,0%
27-32	9	4,7%
>33	8	4,2%
	191 gün	100,0%

6. MÜZAKİRƏ

- ▶ Uşaqların gündəlik həyatında kompüter oyunlarının rolu şübhəsiz ki, çox vacibdir, çünki uşaqların əksəriyyəti (68%) kompüter oyunlarına daha çox vaxt ayırmaq istəyirlər; onların üçdə ikisi kompüter oyunlarına görə yalan danışmağa məcbur olduqlarını və ya valideynlərlə ciddi qarşıdurmalara getdiklərini vurğuluyurlar.
- ▶ Şagirdlərin əksəriyyəti və ya 77,1% -i bütün narahatlıq yaradan amillər arasında piyadalar və velosipedçilər üçün yolların olmasını vacib və ya çox vacib olduğunu düşünürlər və 79,6% -i daha böyük səkilər və ya piyada yollarının olmasını üstün tutardılar; iştirakçıların demək olar ki, 76,9% -i nəqliyyatın az olduğu yollardan istifadə edilməsini arzulayırlar.
- ▶ Şagirdlərin əksəriyyəti (91.9%) intihar etmək barədə ciddi düşünmür, lakin 8.1% bu barədə ciddi düşünür.
- ▶ Valideynlərdən hər hansı biri və ya evdəki digər yetkin şəxs sizi təhqir edirmi və ya alçaldırmı, hədələyirmi və yasızı istəmədiyini hiss etdirirmi sualına - 90.5% mənfi cavab vermişdir, 8.3% -i 1 və ya 2 dəfə belə hallara məruz qaldığını və 1,2% -isə dəfələrlə qarşılaşdığını bildirmişdir.
- ▶ Sorğuda iştirak edənlərin əksəriyyəti və ya 88,4% -i özlərini sağlam hesab edir, lakin 11.6% həkimlərə uzunmüddətli xəstəliklər, əlillik və ya digər sağlamlıq problemlərlə əlaqədar olaraq müraciət etmişdir.
- ▶ Toplanan məlumata görə, hər hansı bir spirtli içkinin qəbulu üstün tutulmur. Ancaq ən çox istifadə edilən spirt pivədir: yeniyetmələrin 4.8%-i ən azı bir dəfə pivə qəbulunu sınaqdan keçirmişdir.
- ▶ İştirakçıların 98,1%-i bütün həyatı boyu və son 30 gündə heç vaxt marixuanadan istifadə etməyiblər, 1,9% isə hərdən marixuanadan istifadə edib və onlardan 1.1% -i isə son 30 gündə ondan istifadə etmişdir.
- ▶ Uşaqların yarısından çoxu (57.0%) fərdi yataq otağına sahibdir və buna görə yarıdan azının (43.0%) öz yataq otağı yoxdur.

Ailənin maddi vəziyyəti

Ailənin maddi imkanları yeniyetmələrin sağlamlığına və rifahına bu və ya digər şəkildə təsir edir: ərzaq səbətinin bolluğu, yaşayış şəraiti, müasir cihazların əlçatanlığı və s. ailənin maddi imkanlarının olmasından asılıdır.

Ümumiyyətlə götürdükdə isə, qiymətlər ailələrin meyvə və tərəvəz almaq və ödənişli fiziki fəaliyyətlərdə iştirak etmək kimi sağlam davranışları tətbiq etmək imkanlarını məhdudlaşdırır. Az təminatlı ailələrdə yaşayan yeniyetmələr sağlamlıq gətirən məşğələlərdə adekvat olaraq iştirak etmək ehtimalı azdır və psixo-sosial stressə məruz qalma ehtimalı daha yüksəkdir, bu da özlüyündə sağlamlıqda və yaşayış səviyyəsində olan bərabərsizliyi saxlayır. Bu bərabərsizliklərin çoxu zamanla davam edir və ya artır. Belə mənfi təsirləri daha yaxşı başa düşmək, yetkinlərin sağlamlığındakı sosial-iqtisadi fərqlərin mənşəyini müəyyənləşdirməyə imkan verir və böyüklər arasında da mövcud olan sağlamlıq bərabərsizliyinin istehsalını və çoxalması yollarını müəyyən etmək üçün imkanlar təklif edir.

Ona görə də, anketlərə uşaqların ailələrinin maddi və sosial-iqtisadi vəziyyətlərini qiymətləndirmək üçün suallar daxil edildi.

Bir və daha çox avtomobilə sahib olan ailələr 46,7% təşkil edir və ailələrin 46,7% -nin avtomobili yoxdur.

Uşaqların yarısından çoxu (57.0%) fərdi yataq otağına sahibdir və buna görə yarıdan azının (43.0%) öz yataq otağı yoxdur.

Bütün iştirakçıların 38,8% -nin evdə kompüteri yoxdur, 38,5% -nin 1 kompüteri, 11,8% -nin isə 2 kompüteri var və 11.0% -nin evlərində 2-dən çox kompüter var.

Evlərinin əksəriyyətində (72,0%) 1 hamam otağı, 18,8% -də isə 2 hamam otağı var. Eyni zamanda, tələbələrin 6,2% -nin evlərində hamam otağı yoxdur. Bu o deməkdir ki, sorğuda iştirak edən şagirdlərin 93,8% -i duş və hamam qurğularına çıxış əldə etmişdir. Anketdə iştirak edən şagirdlərin əksəriyyətinin evlərində (78,6%) qabyuyan maşın quraşdırılmayıb və yalnız 21,4% -i qabyuyan maşınların olduğunu bildirir.

Son 12 ayda ailələri ilə (ölkədaxili və ya ölkə xaricinə) səyahət edən tələbələrin nisbəti belədir: 20,8% - ən azı bir dəfə və bundan əlavə uşaqların 41,6% -i ildə iki dəfə və ya iki dəfədən çox səyahət etmişdir, amma səyahət edə bilməyənlər ümumilikdə 37,6% təşkil edir. Bu o deməkdir ki, respondentlərin 62,4% -i ailələri ilə səyahət etmək imkanına malikdir.

Valideynlərin təhsil səviyyəsi ilə bağlı suala: 52.4% valideynlərinin orta məktəb attestatı və 43.0% universitet diplomu olduğunu, lakin respondentlərin 4.6% -i valideynlərinin orta məktəb təhsillərini bitirmədiklərini bildirdi. Sorğuda iştirak edən uşaqların universitet təhsili olan ataları 36,7%, anaları isə 31,3% -ni təşkil edir.

7. NƏTİCƏ

Nəticə

- ▶ Azərbaycanda güclü ailə münasibətlərinin olması sağlamlığa müsbət münasibətləri təşviq etmək, uşaqlarda və gənclərdə bütün ətraf mühitin mənfi elementlərinə davamlılığı inkişaf etdirmək və gücləndirmək potensialını yaradır.
- ▶ Ailənin maddi cəhətdən yaxşı imkanlarının olması yeniyetmələrin sağlamlığına və ya rifahına bu və ya digər şəkildə təsir edir: çünki ərzaq səbətinin bolluğu, yaşayış şəraiti, müasir cihazların əlçatanlığı və s. ailənin varlı olmasından asılıdır.
- ▶ Uşaqların yarısından çoxu (57.0%) fərdi yataq otağına sahibdir, lakin onların yarısından azının (43.0%) öz yataq otağı yoxdur.
- ▶ Yeniyetmələrin əksəriyyəti ataları ilə müqayisədə anaları ilə daha asan ünsiyyət qururlar. Qızlar və oğlanlar, anaları ilə təxminən bərabər şəkildə ünsiyyətdə olduqlarını bildirirlər. Bununla birlikdə, 15 yaşında olanlar arasında bu cəhətdə gender fərqləri ortaya çıxır: oğlan uşaqlarının 75%-i və 15 yaşlı qızların isə ancaq 59%-i ataları ilə rahat ünsiyyətdə olurlar .
- ▶ Çox varlı ailələrin uşaqları, xüsusən də oğlanlar, ailənin dəstəyini daha güclü hiss etdiklərini bildirirlər, lakin bu qavrayışın yaşla əlaqədar olaraq azaldığı görünür, xüsusən 11-15 yaşlı qızlar arasında belə düşünülmənin əhəmiyyətli dərəcədə azaldığı aşkar edilmişdir.
- ▶ Şagirdlər narahat olduqları mövzuları analarla (bütün halların 67,5%-i) və atalarla (bütün işlərin 45,9%-i) müzakirə edə və bölüşə bilirlər. Anaların rolu daha yüksəkdir və uşaqlar analar ilə öz şəxsi problemlərini asanlıqla müzakirə edə bilirlər.
- ▶ Uşaqların gündəlik həyatında kompüter oyunlarının rolu şübhəsiz ki, çox vacibdir, çünki uşaqların əksəriyyəti (68%) kompüter oyunlarına daha çox vaxt ayırmaq istəyirlər; onların üçdə ikisi kompüter oyunlarına görə yalan danışmağa məcbur olduqlarını və ya valideynlərlə ciddi qarşıdurmalara getdiklərini vurğulayırlar.
- ▶ Sorğuda iştirak edənlərin əksəriyyəti və ya 88,4%-i özlərini sağlam hesab edir, lakin 11.6% həkimlərə uzunmüddətli xəstəliklər, əlillik və ya digər sağlamlıq problemlərlə əlaqədar olaraq müraciət etmişdir.
- ▶ Şagirdlərin yalnız üçdə biri (31.5%) şirin tərkibli qidaları qəbul etməkdən imtina edir, lakin əksəriyyəti tərkibində (68.5%) karbohidratlar (şirniyyatlar) olan qida maddələrini qəbul edirlər. Toplanmış məlumatlara əsasən şagirdlərin əksəriyyətinin (62.3%) rasionunda yağlı yeməklərin olduğu göstərilir.

- ▶ Uşaqların böyük əksəriyyəti çəkilərindən razıdır, lakin 13,5%-i pəhriz saxlamaqla çəkisini azaltmaq istəyənlərdir; çəkisini artırmaq istəyənlər 8.8%, respondentlərin 5.8%-i pəhriz saxlayır.
- ▶ Sorğu iştirakçılarının hər on nəfərindən ikisi (22.9%) nahar və yaxud şam yeməyini ötürür; hər on nəfərdən biri (9.9%) bütün günü yemək yemir (bütün günü oruc tutur).
- ▶ Bütün sorğu iştirakçılarının 13,8%-i gündə bir dəfə və ya daha çox Coca-Cola içir, 30,2%-i isə hər gün şirniyyat (şokolad, konfet) yeyir.
- ▶ Məktəblilər öz vaxtlarının iş günlərində 19,8%-ni, həftə sonları günlərində isə 30.3% -ni kompüterlərdən öz biliklərini yaxşılaşdırmaq üçün istifadə edirlər.
- ▶ Uşaqlar çox az hallarda fiziki aktivlik səviyyəsini ölçmək üçün elektron öz cihazlarından istifadə edirlər. Onların 79,5%-də proqram təminatı olmayan smartfonlar var lakin bu məqsədlə istifadə edilməsi mümkün deyildir, 11,3%-nin proqram təminatı olan smartfonlara sahibdir, lakin onlardan aktiv istifadə etmirlər və nəhayət, yeniyetmələrin yalnız 9.1%-də proqram təminatı olan smartfonlar var və onlar belə smartfonlardan fəal olaraq istifadə edirlər.
- ▶ Şagirdlərin əksəriyyəti və ya 77,1%-i bütün narahatlıq yaradan amillər arasında piyadalar və velosipedçilər üçün yolların olmasını vacib və ya çox vacib olduğunu düşünürlər və 79,6%-i daha böyük səkilər və ya piyada yollarının olmasını üstün tutardılar; iştirakçıların demək olar ki, 76,9%-i nəqliyyatın az olduğu yollardan istifadə edilməsini arzulayırlar.
- ▶ Ümumiyyətlə sorğuda iştirak edən şagirdlərin 72%-i son bir neçə ayda məktəbdə təhqir olunmadığını qeyd edir ("bullying" olmamışdır); 16,6% bu halın bir və ya iki dəfə baş verdiyini, 7,6% – ayda təxminən 2-3 dəfə, 1,7% həftədə bir dəfə və 2,2% bunun həftədə bir neçə dəfə baş verdiyini bildirdi.
- ▶ Toplanan məlumata görə, hər hansı bir spirtli içkinin qəbulu üstün tutulmur. Ancaq ən çox istifadə edilən spirt pivədir: yeniyetmələrin 4.8%-i ən azı bir dəfə pivə qəbulunu sınaqdan keçirmişdir.
- ▶ İştirakçıların 98,1%-i bütün həyatı boyu və son 30 gündə heç vaxt marixuanadan istifadə etməyiblər, 1,9% isə hərdən marixuanadan istifadə edib və onlardan 1.1% -i isə son 30 gündə ondan istifadə etmişdir.
- ▶ Siqaret çəkməyənlərin 80,2% -dir, lakin hələ də uşaqların təxminən beşdə biri və ya 19,8% siqaret çəkmiş və ya buna cəhd etmişdir; uşaqların təxminən 14% -i heç

olmazsa bir dəfə alkoqol qəbuluna can atmışdır, yeniyetmələrin ən azı 5% -i həftədə bir dəfə alkoqol qəbul edir və 3%-i marixuanadan istifadə edir.

- ▶ Şagirdlərin əksəriyyəti (91.9%) intihar etmək barədə ciddi düşünür, lakin 8.1% bu barədə ciddi düşünür.
- ▶ Valideynlərdən hər hansı biri və ya evdəki digər yetkin şəxs sizi təhqir edirmi və ya alçaldırmı, hədələyirmi və yasizi istəmədiyini hiss etdirirmi sualına 90.5% mənfi cavab vermişdir, 8.3%-i 1 və ya 2 dəfə belə hallara məruz qaldığını və 1,2% isə dəfələrlə qarşılaşdığını bildirmişdir.